

Wiesława Marczyk

BIBLIOTEKA
KRAKÓW
RAPORT ETAPOWY NR 1

ZADANIA BADAWCZEGO CPBP NR 08.06.VI.7.6

nt.:

SYSTEM INFORMACYJNY W PLANOWANIU
ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO REGIONU

Akademia Wychowania Fizycznego
Kraków 1987

Spis treści:

1. Pojęcia podstawowe	3
2. Planowanie przestrzenne a planowanie zagospodarowania turystycznego	15
3. Planowanie problemowe kompleksu zagospodarowania turystycznego	32
4. System informacyjny w planowaniu przestrzennym	40
5. Podstawowe przesłanki, cele i funkcje systemu informacyjnego dla planowania zagospodarowania turystycznego regionu	51
6. Zakres obecnego systemu informacji statystycznych dla planowania zagospodarowania turystycznego regionu	56

1. POJĘCIA PODSTAWOWE.

Potrzeby turystyczne zajmują czołową pozycję w hierarchii potrzeb społeczeństwa, a zmiany w strukturze konsumpcji dokonują się na korzyść usług turystyczno-wczasowych. Wysokie miejsce potrzeb turystycznych w ich ogólnej hierarchii utrzymuje się, pomimo pogorszenia sytuacji socjalno-bytowej społeczeństwa wywołanej zjawiskami kryzysowymi w gospodarce narodowej.^{1/}

Całość procesów gospodarczych skierowanych na zaspokojenie potrzeb turystycznych należy zakwalifikować do sfery gospodarki turystycznej. Oznacza to traktowanie gospodarki turystycznej w sposób kompleksowy, wykraczający poza podziały gałęziowe gospodarki narodowej. Finalne potrzeby turystów nie mogą bowiem być prawidłowo zaspokojone bez uwzględnienia wszystkich potrzeb - również pośrednich, tj. potrzeb jednostek obsługujących ruch turystyczny.^{2/} Skoncentrowanie się na potrzebach uznanych za podstawowe, czy specyficznych dla ruchu turystycznego prowadzić może do nieprawidłowości w zagospodarowaniu turystycznym oraz w procesach obsługi. Oprócz potrzeb ściśle turystycznych, wynikających głównie z celów podejmowania podróży turystycznej, zaspokajane być muszą potrzeby tzw. przeniesione /bytowe/ z miejsca stałego

^{1/} Por.: J. Sikora, *Społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie wzorów konsumpcji w pracowniczych gospodarstwach domowych*, Ossolineum, 1979 oraz R. Peretiatkowicz, *Uwarunkowania rozwoju turystyki /zarys problemu/*, w: *Turystyka i wypoczynek w warunkach reformy gospodarczej*, Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Koszalin 1985.

^{2/} J. Kruczała, *Zagospodarowanie turystyczne*, AE Kraków 1986, s. 9.

zamieszkania, występujące z reguły w formie przekształconej.³ Tak więc elementy gospodarki turystycznej są wtopione w całość gospodarki narodowej.

Przyjęcie ogromnie zróżnicowanej gamy potrzeb turystycznych jako podstawy wyodrębnienia gospodarki turystycznej w znacznym stopniu poszerza jej kategorię i zakres rzeczowy zagospodarowania turystycznego uznawany dotychczas w praktyce planistycznej.

Skoordynowanie działań i zharmonizowanie elementów zagospodarowania w celu optymalnego zaspokojenia potrzeb turystycznych wymaga prowadzenia odpowiedniej, całościowej polityki zagospodarowania turystycznego, będącej integralnym składnikiem polityki przestrzennej.

Polityka przestrzenna według J. Goryńskiego "jest sferą działania mającego za zadanie ustalanie celów i środków kształtowania i użytkowania przestrzeni."⁴ Narzędziami polityki przestrzennej są: normowanie, programowanie i planowanie przestrzenne, administracja i egzekwowanie. W uzasadnieniu jej wyodrębnienia autor ten stwierdza, że większość zmian środowiskowych odbywa się przypadkowo i poza obszarem ingerencji planistów przestrzennych. Każdy z podmiotów gospodarujących czynnie wpływa na kształt środowiska przestrzennego, a tylko niewielka ich część ma świadomość bezpośrednich, a przede wszystkim pośrednich, przestrzennych implikacji swego działania. "Przeciwdziałać takiemu stanowi może tylko całościowa, ponadspecjalizacyjna,

³ W czasie wyjazdu turystycznego zachodzi transfer i transformacja potrzeb, gdyż zmienia się ich zakres, skala i intensywność odczuwania, R. Peretiatkowicz, *Formy transferów turystycznych, Problemy ekonomiczne*, nr 2/42/1972, s.37.

⁴ J. Goryński, *Polityka przestrzenna*, PWE, Warszawa, 1982, s.11.

świadoma swoich celów i społecznie akceptowana polityka przestrzenna sterująca wszelkimi działaniami, które wywołują trwałe skutki i zmiany przestrzenne."^{5/}

Wyodrębnienie polityki zagospodarowania turystycznego ma uzasadnienie m.in. w konieczności ochrony terenów dla turystyki przed zniszczeniem, nieprawidłowym i kolidującym z funkcjami turystycznymi jego użytkowaniem, czy mnogości podmiotów gospodarczych wpływających na ostateczny kształt zagospodarowania turystycznego. Dotychczasowa praktyka, na skutek "pionowego", branżowego podporządkowania organizacyjnego jednostek mających wpływ na planowanie, realizację i ostateczny kształt zagospodarowania turystycznego nie doprowadziła do dostatecznie kompleksowych jego form.

Podstawowym narzędziem tej polityki /obok wymienionych wyżej normowania, administracji i egzekwowania/ winno być planowanie problemowe gospodarki turystycznej, zgodnie z propozycją J. Kruczały.^{6/} Przedmiotem planu problemowego jest kompleks turystyczny, przez który rozumie on: "wielorakie przedsięwzięcia związane z pełnym zaspokojeniem potrzeb turystycznych, należące do różnych działów gospodarki, różnych podmiotów planowania, czy też związane z różnorodnym i wielostronnym użytkowaniem terenów."^{7/} Planowanie problemowe pozwoliłoby na skoordynowanie działań w ramach różnych układów organizacyjnych "likwidując" niejako podziały branżowe i pozwalając na optymalizację

^{5/} j. w. s. 8.

^{6/} K. Kruczała, *Planowanie gospodarki turystycznej*, w: *Problemy planowania i polityki społeczno-gospodarczej*, PWE, Warszawa 1980, s. 276-282.

^{7/} j. w.

zagospodarowania z punktu widzenia potrzeb turystów. W ramach kompleksu turystycznego wyróżnia się kompleks zagospodarowania turystycznego stanowiący bazę materialną gospodarki turystycznej.

Zagospodarowanie turystyczne obejmuje elementy materialne środowiska człowieka /zagospodarowania przestrzennego/ przeznaczone do zaspokajania potrzeb turystycznych.^{8/} Jest to ujęcie szersze od prezentowanych w literaturze przedmiotu różnorodnych definicji zagospodarowania turystycznego. Np. O. Rogalewski określił je jako "działalność mającą na celu przystosowanie środowiska geograficznego do potrzeb turystyki".^{9/} M. Baud-Bovy nie podał definicji, ale dokonał enumeracji jego składników.^{10/} Część autorów zamiast terminu zagospodarowanie turystyczne używa określenia infrastruktura turystyczna, wymieniając przy tym szersze lub węższe zestawienie jej elementów.^{11/}

Kompleks zagospodarowania turystycznego to elementy materialne środowiska człowieka /zagospodarowania przestrzennego/, które przeznaczone są do zaspokajania

^{8/} J. Kruczała, *Zagospodarowanie turystyczne*, AE, Kraków 1986, s.5.

^{9/} O. Rogalewski, *Zagospodarowania turystyczne*, WSiP, 1974, s.7.

^{10/} M. Baud-Bovy, *Definicje zagospodarowania turystycznego*. *Ruch Turystyczny* 1986, nr 2/20.

^{11/} Por.: A. Król, *Elementy infrastruktury turystycznej i praturystycznej*, Instytut Turystyki, Warszawa 1977, s.20; W.W. Gaworecki, *Ekonomika i organizacja turystyki*, PWN, Warszawa 1978, s.25-26; M. Stalski, *Metody pomiaru i optymalizacji programów zagospodarowania turystycznego*, *Problemy Ekonomiczne* 1977, nr 4.

potrzeb turystycznych.¹² / Obejmuje on następujące elementy:

1/ walory turystyczne /trwałe - będące składnikiem zagospodarowania przestrzennego/,

2/ infrastrukturę,

3/ urządzenia turystyczne:

- podstawowe /układotwórcze/,

- pozostałe /uzupełniające/.¹³ /

W odróżnieniu od podawanych w literaturze przedmiotu definicji zagospodarowania turystycznego, pojęcie kompleksu zagospodarowania turystycznego jest zdefiniowane jako kategoria otwarta. Został on bowiem wydzielony na podstawie zmiennych potrzeb turystycznych, a ponadto zależy od również zmiennych cech środowiska przyrodniczego i antropogenicznego; czy możliwości ekonomicznych, technicznych i in.¹⁴ /

Zaliczanie walorów turystycznych do zagospodarowania turystycznego uzasadnione jest faktem ponoszenia nakładów pracy na ochronę, utrzymanie i udostępnianie turystom.

Infrastrukturę turystyczną stanowią te urządzenia infrastruktury technicznej, które umożliwiają funkcjonowanie

¹² / J. Kruczała, Zagospodarowanie..., op. cit., s. 5.

¹³ / J. Kruczała, Zagospodarowanie..., op. cit., s. 3-32.

¹⁴ / j.w., s.5 i dalsze. Również J. Gieźgała stwierdził, iż zmienność potrzeb turystycznych utrudnia poprawną definicję gospodarki turystycznej, J. Gieźgała, Turystyka w gospodarce narodowej, PWE, Warszawa 1977, s.180.

i rozwój gospodarki turystycznej.¹⁵ / Należą doń:

- urządzenia transportu i komunikacji,
- urządzenia energetyczne,
- urządzenia łączności,
- urządzenia ochrony i utrzymania zasobów środowiska naturalnego /szczególnie w zakresie gospodarki wodnej/.

Urządzenia turystyczne to baza materialna wytwarzania usług turystycznych oraz produkcji zaspokajającej potrzeby turystyczne. Jest ona bardzo zróżnicowana wewnętrznie pod względem:

- rodzaju urządzeń,
- stopnia i sposobów wykorzystania ich przez ruch turystyczny,
- przynależności do różnych układów organizacyjnych i systemów zarządzania.

W literaturze przedmiotu najczęściej dokonuje się podziału tej bazy na turystyczną i paraturystyczną według kryterium przeznaczenia i wykorzystywania jej wyłącznie lub częściowo przez turystów.¹⁶ / Podział ten z zasady musi być

¹⁵ / Pojęcie infrastruktury turystycznej jest rozmaicie interpretowane. Np. M. Baud-Bovy wyróżnia w zagospodarowaniu turystycznym infrastrukturę ogólną oraz turystyczną składające się *nota bene* z podobnych elementów, co można interpretować jako infrastrukturę turystyczną i paraturystyczną. M. Baud-Bovy, *Definicja zagospodarowania turystycznego*, *Ruch Turystyczny, Materiały i Dokumenty*, z.2, 1966, s.18-23. Natomiast A. Król i O. Rogalewski przez infrastrukturę turystyczną rozumieją większość elementów zagospodarowania turystycznego /i paraturystycznego/. A. Król, *Elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej*, Instytut Turystyki, Warszawa 1977, s.21-23. O. Rogalewski, *Zagospodarowanie...*, op. cit., s. 46.

¹⁶ / Wg takich autorów jak: J. Gieźgała, W. W. Gaworecki, O. Rogaleswski, A. Król, L. A. Dębski i inni.

arbitralny, gdyż te same rodzaje urządzeń /np. komunikacyjne, gastronomiczne, handlowe itp./ należeć będą do różnych grup w zależności od lokalizacji na terenach turystycznych, czy intensywności ich wykorzystania przez turystów.

Kryterium podziału urządzeń turystycznych na podstawowe i pozostałe /uzupełniające/ jest ich rola w rozwoju zagospodarowania turystycznego¹⁷/. Za podstawowe uznaje się urządzenia, które decydują o powstaniu i rozwoju kompleksu zagospodarowania turystycznego. Są to urządzenia:

- noclegowe /zakwaterowania/,
- żywieniowe,
- organizacyjne,
- pobytowe.

Urządzenia pozostałe to cały wachlarz urządzeń należących do różnych układów organizacyjno-branżowych, spełniających z reguły dwoistą funkcję poprzez zaspokajanie potrzeb turystów jak i pozostałych grup konsumentów.

Z punktu widzenia turystów wiele spośród nich można zakwalifikować jako podstawowe biorąc pod uwagę to, że stanowią główny cel podróży turystycznych / np. niektóre urządzenia z zakresu kultury i rozrywek, sportu i kultury fizycznej/. Z uwagi jednak na fakt, że bez zaspokojenia potrzeb bytowych turystów, niemożliwe jest także korzystanie z walorów turystycznych, w praktyce nie kwalifikuje się ich jako podstawowych. Niedobór jednak urządzeń pozostałych znacznie zubaża programy wyjazdów turystycznych, przez co utrudnia lub uniemożliwia zaspokojenie wielu potrzeb turystów.

Optymalne zagospodarowanie turystyczne winno być dostosowane do głęboko zindywidualizowanych potrzeb

¹⁷/ J. Kruczała, Zagospodarowanie..., op.cit.s. 29.

turystów, zarówno jeśli chodzi o możliwości korzystania z szerszego lub węższego zakresu usług, jak i wymagań odnośnie standardu urządzeń. Ogromna dyferencjacja modeli wypoczynku, od turystyki "luksusowej" po "traperską", czy też organizowaną masowo, rodzinną, indywidualną itd., nie pozwala na przyjmowanie jednolitych programów zagospodarowania obszarów o podobnym typie walorów turystycznych. Niejednokrotnie planiści starają się stworzyć idealne, jednolite standardy dla wszystkich turystów. W praktyce jednak centra turystyczne - po krótkim okresie - przeobrażają się w centra wyspecjalizowane /jak by nie były jednolicie zaplanowane/, np. Lazurowe Wybrzeże, czy Słoneczny Brzeg, gdzie wyraźnie oddzielają się skupiska różnych typów turystów /bogatych, klasy średniej, samotników itp.¹⁸/.

Muszą jednakże istnieć minimalne standardy wyposażenia obszarów przeznaczonych dla wytypowanych form ruchu turystycznego. Z bogatego zestawu elementów zagospodarowania turystycznego należałoby wybrać te, które stanowią warunek konieczny poprawnego funkcjonowania kompleksu turystycznego w odniesieniu do wybranych form ruchu turystycznego i walorów turystycznych terenu. Opracowania takich standardów wyposażenia podjęło się wielu autorów, ale większość z nich w niedostatecznym stopniu uwzględnia elementy z zakresu

¹⁸ / J. L. Lasuen, *Turyzm, środowisko i jego ochrona*, w: *Turystyka i rekreacja*, pod redakcją M. Stalskiego, *Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej*, PAN, IGiPZ, 1984, z.2.

infrastruktury, a także niektórych urządzeń pozostałych.^{19/}

Informacje o elementach wchodzących w skład minimalnych standardów wyposażenia terenów turystycznych powinny stanowić podstawowy trzon systemu statystycznego.

Dla planowania zagospodarowania turystycznego niezbędne są informacje zestawione w takie segmenty, które informują o jakości dotychczasowego zagospodarowania turystycznego oraz możliwościach jego rozwoju w korelacji z cechami geograficznymi regionu i celami wyznaczonymi w ramach polityki zagospodarowania turystycznego regionu. Potrzebne są więc charakterystyki ilościowe i jakościowe poszczególnych elementów zagospodarowania w odniesieniu do danego terenu, ale ich dobór i zestawienie powinien mieć charakter kompleksowy, uwzględniający niezbędne powiązania funkcjonalne. Przy tym charakterystyki te powinny informować o jakości środowiska w taki sposób, jak odczuwają to turyści. Oznacza to wprowadzanie nie pojedynczych ocen i ich sumowanie oraz porównywanie, lecz stosowanie wskaźników agregatowych i statystycznych metod wykrywania i oceny współzależności między elementami kompleksu turystycznego. W szczególności konieczne są odniesienia do przyszłych potrzeb ruchu turystycznego, a więc struktury jego popytu.

Planowanie problemowe kompleksu zagospodarowania turystycznego oznacza zastosowanie podejścia systemowego.

Rozumiane jest ono tutaj dwojako: metodologicznie i
^{19/} Por. A. Król, *Elementy infrastruktury...*, op. cit., M. Stalski, *Struktura materialnych elementów gospodarki turystycznej*, Prace naukowo-badawcze Instytutu Turystyki, Warszawa 1978; R. Przybyszewska-Gudelis, *Zasady planowania zagospodarowania turystycznego w miejscowościach krajoznawczych*; R. Dysarz, *Wyniki badań w dziedzinie planowania i urządzania obszarów indywidualnej turystyki wypoczynkowej*, Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki, 1974, nr 6/7.

konceptyjnie. Metodologicznie - jako sposób myślenia i badania obiektów, procesów i zjawisk wyodrębnionych celowo z całości gospodarki narodowej według kryterium potrzeb turystycznych. W drugim rozumieniu traktuje się kompleks gospodarki turystycznej jako system.

Definicje systemu są formułowane na gruncie różnych dyscyplin naukowych, właściwym im językiem i z podkreśleniem tych aspektów, które na odpowiednim etapie analizy lub syntezy są najważniejsze. Większość z nich, pomimo wysuwanych zastrzeżeń co do istnienia jednej, uniwersalnej definicji, jest niesprzeczna z definicją według ogólnej teorii systemów.²⁰ / Dla potrzeb pracy najwłaściwsze wydaje się ujęcie J. Czerniaka i J.Z. Majminasa. Definiują oni system na zasadzie trójjedności obserwatora, obiektu obserwacji i zadania, dzięki istnieniu wspólnego języka, w którym przejawiają się ich wzajemne powiązania. "System jest zatem odwzorowaniem w zbiorze języka obserwatora zbioru własności obiektów i ich współzależności z punktu widzenia

²⁰ / S. Galata dzieli definicje systemu na 3 grupy:

1. definicje traktujące system jako zespół współdziałających elementów /L. von Bertalanffy, S. Beer, J. Trzcieniecki, A. Ujemow/,

2. definicje określające system poprzez ustalenie relacji pomiędzy znaczeniami cech badanych obiektów /M. Mesarowicz, A.D. Hall, R.E. Fagen/

3. definicje charakteryzujące system poprzez klasyfikację obiektów systemowych /J.W. Blauberg, W.N. Sadowski, E.G. Jedin/.

S. Galata, Uwarunkowania procesu kształtowania informacji ekonomicznej wewnątrz systemu zarządzania, AE, Kraków, Zeszyty Naukowe, Seria specjalna: Monografie nr 58, Kraków 1983.

rozwiązania określonego zadania.²¹ /Zadanie określa stosunek obserwatora do obiektu i stanowi kryterium, według którego wyróżnia się określone charakterystyki obiektu i dokonuje klasyfikacji obiektów i ich własności. Oprócz obserwatora należy również brać pod uwagę środki obserwacji /przyszyty i ludzi rejestrujących badane zjawiska/.

Wydzielenie systemu z otoczenia jest z reguły umowne i trudne. Zgodnie z dialektyką zakładającą powiązania wzajemne wszelkich zjawisk, powinny być one uwzględnione. Równocześnie jednak należy je przełamać w procesie abstrakcji, w trakcie wydzielania systemu przez obserwatora /badacza/ zgodnie z warunkami postawionego przed nim zadania.²² Stwierdzenie to w pełni odzwierciedla stopień trudności w określeniu granic kompleksu zagospodarowania turystycznego traktowanego jako system.

Zgodnie z powyższą definicją badany w pracy obiektem jest kompleks zagospodarowania turystycznego wraz z jego otoczeniem, zadaniem - planowanie problemowe zagospodarowania turystycznego, a obserwatorem - jednostki zbierające informacje na potrzeby tego planowania.

Skuteczność polityki zagospodarowania turystycznego /i prawidłowość jego planowania/ zależy w pierwszym rzędzie od istnienia i jakości jej sprzężenia zwrotnego ze sferą realizacji w postaci odpowiedniego systemu informacyjnego.

System informacyjny jest rozmaicie definiowany w zależności od znaczenia nadawanego terminom: system, informacja i dane.. Informacja wg najnowszych ujęć jest

²¹ / J. Czerniak, *Informacja i zarządzanie*, PWN, Warszawa 1978, s.9,10; J.Z. Majminas, *Procesy planowania w gospodarce narodowej. Aspekt informacyjny*, PWE, Warszawa 1974, s.30, 37.

²² / J. Majminas, *Procesy...*, op. cit., s.37.

pojęciem pierwotnym, niedefiniowalnym. Używana jest w dwóch znaczeniach:

- 1/ jako miara zorganizowania układu /informacja strukturalna, tj. czynnik posiadający właściwość zmniejszania entropii, czyli nieuporządkowania układu/,
- 2/ jako odbicie przez odbiorcę stanów wyróżnionych układu będącego nadawcą informacji /informacja względna/.

W uproszczeniu informacja jest czynnikiem zwiększającym zasób wiedzy odbiorcy o otaczającej rzeczywistości.^{23/}

Dane natomiast traktuje się najczęściej jako reprezentację faktów w sformalizowanej postaci umożliwiającej ich przetwarzanie i przekazywanie.^{24/}

System informacyjny można interpretować jako informacyjne odwzorowanie systemu zasileniowego /kompleksu zagospodarowania turystycznego/. Również system sterowania zagospodarowaniem turystycznym /polityka zagospodarowania turystycznego/ jest systemem informacyjnym. W najwęższym rozumieniu zaś stanowi on zbiór informacji /lub danych/ uporządkowanych wg określonego kryterium. W takim rozumieniu określa się go często mianem bazy danych.^{25/} Dlatego należy uściślić pojęcie systemu informacyjnego używane w pracy. Zgodnie z zaprezentowanym wcześniej pojęciem systemu, zostaje on wydzielony na podstawie celu lub zadania

^{23/} Wg: J. Czerniak, *Informacja...*, op. cit., s.74-83; J. Gościński, *Elementy cybernetyki w zarządzaniu*, PWN, Warszawa 1968, s.15; J. Kulikowski, *Informacja i świat, w którym żyjemy*, PWN, Warszawa 1980, s.15-42; *Encyklopedia Organizacji i zarządzania*, PWE, Warszawa 1981, s.161 i in.

^{24/} Wg: *Encyklopedia Organizacji i Zarządzania*, op. cit., s.86.

^{25/} W. Radzikowski, *Informatyka w gospodarce narodowej*, KiW, Warszawa 1979, s.24.

badawczego. Zadanie to można sformułować jako kształtowanie w sposób systemowy informacyjnego sprzężenia zwrotnego między sferą realizacji a systemem polityki zagospodarowania turystycznego. Składa się nań prowadzenie ciągłych obserwacji funkcjonowania systemu sterowanego w celu:

- określenia stanu istniejącego systemu, zależności między jego elementami i prawidłowości nim rządzących,
- określenia reakcji systemu na zastosowane bodźce sterujące.

Dane źródłowe z obserwacji podlegają przetworzeniu wg takich kryteriów, które umożliwią prawidłowe odzwierciedlenie struktury i zachowania systemu. W wyniku tego powinien powstać uporządkowany zbiór informacji potrzebny do przygotowania planu i określenia norm sterujących.

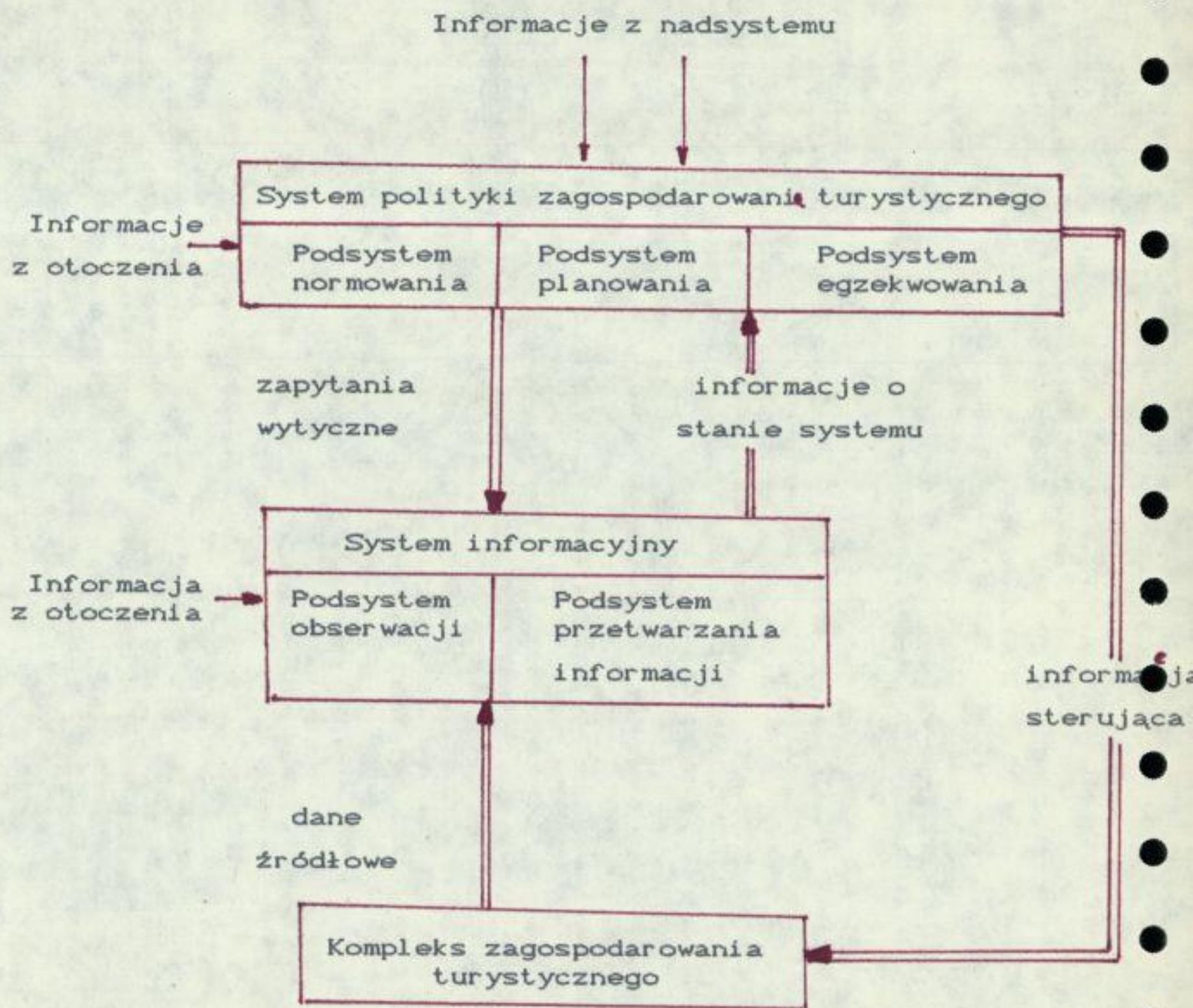
System informacyjny dla potrzeb pracy można więc zdefiniować jako zespół zasad i procedur zbierania, przetwarzania i przekazywania informacji w celu sporządzenia planu oraz określenia norm i parametrów sterujących rozwojem kompleksu zagospodarowania turystycznego.^{26/}

Schematyczny zarys takiego systemu przedstawia rys. 1.

Podmiotowy zakres tego systemu jest niejednorodny, gdyż informacje do celów planowania pochodzą z wielu różnorodnych jednostek zbierających i opracowujących informacje /organy statystyczne, organy administracji państwowej, jednostki naukowe itp./.

Zakres rzeczowy informacji w systemie zależy od przyjętego zakresu kompleksu turystycznego, a także od szczegółowości planów.

^{26/} Wg: *Mała Encyklopedia Ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1974, s. 813.

Rys.1. Ideogram systemu informacyjnego w planowaniu zagospodarowania turystycznego.

Źródło: opracowanie własne.

Istotna jest tutaj definicja turysty przyjęta dla celów ewidencji statystycznej, wyznaczająca ich zbiorowość. Im szersze ujęcie kategorii turystów, tym liczniejsza, jak też bardziej zróżnicowana ich populacja. Zawężanie zaś definicji turysty może spowodować pominięcie tych ich grup, którzy łączą inne cele podróży z celami turystycznymi, i korzystają z zagospodarowania turystycznego. J. Giezgala uważa, że korzystanie z elementów zagospodarowania

turystycznego stanowi konieczny warunek "pasujący" podróżnego na turystę i uznał to za jedną z niekontrowersyjnych cech zjawiska turystyki.²⁷ W ten sposób w definicji turysty zamienił on definiens z definiendum, przez co owa niekontrowersyjna cecha stanowi element błędnego koła. Jest to jednak podstawa do rozszerzenia określenia turysty o osoby nie będące stricte turystami w rozumieniu wielu definicji teoretycznych. Wg nich najczęściej przyjmuje się, że turystą jest osoba, która dobrowolnie i czasowo zmienia miejsce pobytu /w celach turystycznych, które niektórzy autorzy precyzują/, o ile pobyt ten nie wynika z motywów osiedlenia się i przez to nie wiąże z działalnością zarobkową.²⁸ Kryterium niezarobkowania w nowszych definicjach bywa łagodzone, a przez niektórych wręcz odrzucone.²⁹

Wydaje się, że definicja turysty wyznaczająca wielkość zbiorowości statystycznej powinna być jak najszersza, aby nie pominąć tych podróżnych, którzy odczuwają analogiczne potrzeby jak turyści i korzystają z takich samych urządzeń. W tym wypadku jednakże należałoby dążyć do bardziej precyzyjnych klasyfikacji ruchu turystycznego wg kryterium podobieństwa struktury potrzeb.

W polskiej statystyce turystą jest "osoba znajdującą się dobrowolnie czasowo poza miejscem stałego pobytu i

²⁷ / J. Gieźgała, *Turystyka w gospodarce narodowej*, PWE, Warszawa 1977, s. 30.

²⁸ / Powyższe sformułowanie oparte jest o definicję W. Hunzikera i K. Krapfa, które większość teoretyków dotychczas przyjmowała za najwłaściwszą.

²⁹ / K. Przecławski, *Turystyka a wychowanie*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1973, s. 12.

środowiskami związanymi z codziennym rytmem życia".³⁰ /
Definicja ta odpowiada terminowi "odwiedzający" zalecanemu
przez WTO, jeśli chodzi o turystów zagranicznych.³¹ /
Natomiast spośród podróźnych krajowych wykluczono
następujące osoby znajdujące się czasowo poza miejscem
stałego pobytu z przyczyn:

- "codzienne lub cykliczne dojazdy /dojścia/ do pracy
lub szkoły /tzw. migracje wahadłowe/,

- praca związana z obsługą ruchu środków
transportowych, z obsługą osób podróżujących,
uczestniczących w wycieczkach, imprezach turystycznych itp.,

- zmienność terenu pracy, wynikająca z zatrudnienia w
zakładzie ^{red}przewodzącym działalność w różnych miejscowościach, w
szczególności działalność budowlano-montażową, remontową,
geologiczno-poszukiwawczą, geodezyjną,

- wyjazdy związane z pracą w rolnictwie indywidualnym
lub inną pracą na rachunek własny, w szczególności wyjazdy
związane z zaopatrzeniem w środki produkcji i sprzedażą
produktów,

- uczęszczanie do szkół poza miejscem stałego
zamieszkania i w związku z tym korzystanie z domów
studenckich, internatów, pokoi gościnnych itp.

- sytuacje przymusowe, do których zalicza się pobyty w
szpitalach, odbywanie służby wojskowej, przebywanie w

³⁰ / Definicje podstawowych pojęć z zakresu turystyki, Zeszyty
Metodyczne GUS, nr 30, Warszawa 1979, s.16 - 18.

³¹ / Kategorię "odwiedzający" dzieli się na "turystów"
przebywających w danym kraju dłużej niż 24 godz. i
jednodniowi odwiedzający z noclegiem oraz "wycieczkowiczów"
nie spędzających w danym kraju nocy w ośrodkach
zakwaterowania; j.w.

zakładach penitencjarnych itp.^{32/}

Pomimo tych zastrzeżeń do turystów wg powyższej definicji wlicza się osoby, które podróżują w celach całkowicie nieturystycznych i nie korzystają z zagospodarowania stricte turystycznego /np. wyjazdy w odwiedziny do rodziny i znajomych, niektóre wyjazdy sportowe, na zakupy, egzaminy wstępne na uczelnie itp./, czyli wyjazdy podejmowane dobrowolnie, a nie związane z charakterem pracy, czy nauką poza miejscem stałego pobytu. Pomimo tak "pojemnej" definicji, w praktyce statystycznej tych osób z reguły nie ewidencjonuje się jako turystów, gdyż ruch turystyczny nie jest rejestrowany w całości. Wynika to z przyjętych metod ewidencji, tj. hotelowej, granicznej, statystyk biur podróży. Nierejestrowany ruch turystyczny jest globalnie szacowany w dużym przybliżeniu, zasadniczo bez uwzględniania osób nie korzystających z zagospodarowania turystycznego.

Najbardziej istotne dla prawidłowego planowania zagospodarowania turystycznego jest znajomość struktury rodzajowej ruchu turystycznego. Konieczne są więc prawidłowe jego klasyfikacje, które odzwierciedlałyby pośrednio strukturę potrzeb poszczególnych grup turystów i umożliwiały ich segmentację z punktu widzenia zapotrzebowania na określone elementy zagospodarowania turystycznego. Teoretycznie opracowanych klasyfikacji jest bardzo wiele. W statystyce polskiej obowiązuje podział krajowego ruchu turystycznego na: turystykę pobytową, wycieczkową i wypoczynek świąteczny. Górny pułap możliwości zaspokajania potrzeb ruchu turystycznego wyznacza odporność walorów turystycznych /głównie środowiska naturalnego/ na niszczenie nie prowadzące do procesów dewastacji, z jednoczesnym

^{32/} j.w.

zapewnieniem optymalnych warunków psychofizycznych wypoczynku i odbioru wrażeń /łącznie ze swobodą poruszania się/. Wielkości dopuszczalnych obciążeń środowiska wyznacza się za pomocą wskaźników chłonności i pojemności turystycznej. Pojęcia te nie są jednoznacznie rozumiane przez wszystkich autorów, a czasem używane zamiennie. Jednakże najczęściej przez chłonność turystyczną /nazywaną czasem rekreacyjną lub przyrodniczą/ rozumie się maksymalną liczbę uczestników ruchu turystycznego, którzy mogą równocześnie przebywać na danym obszarze nie powodując dewastacji środowiska naturalnego, a tym samym pogorszenia warunków wypoczynku.³³ / J. Kruczała wyróżnia chłonność:

- przedmiotową walorów turystycznych, dla określenia której kryterium jest bezpieczeństwo, granica ich odporności na użytkowanie,

- podmiotową, ze względu na potrzeby turystów, której kryterium oznaczenia stanowi granica dogodności konsumpcji walorów przez zwiedzających.

Jednocześnie rozróżnia on chłonność jednorazową, jak i w dłuższych okresach czasu, szczególnie roczną /bierze się tu pod uwagę tzw. okresy karencji, kiedy brak lub niewielki ruch turystyczny pozwala na regenerację walorów/.³⁴ /

"Przez pojemność turystyczną należy rozumieć maksymalną zdolność obszaru zagospodarowanego /jednostki osadniczej lub jej fragmentu - obiektu, urządzenia/ do przyjęcia obciążeń ruchem osób /turystów/, odpowiadającą sposobowi zagospodarowania i wielkości powierzchni w warunkach pełnego zaspokojenia psychofizycznego komfortu wypoczynku, płynącego

³³ / J. Warszńska, A. Jackowski, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa 1978, s. 31.

³⁴ / J. Kruczała, *Zagospodarowanie...*, op. cit., s. 17.

z właściwego wykorzystania fragmentu środowiska geograficznego.^{35/} Również wg A. Marsza i A. S. Kostrowickiego pojemność turystyczna wynika zarówno z chłonności, tj., pojemności naturalnej, jak i ze sposobu zainwestowania oraz funkcji obiektu lub ośrodka.^{36/}

^{35/} S. Regel, Chłonność obszarów turystyczno-wypoczynkowych, Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki 1978, nr2-3.

^{36/} j.w.

2. PLANOWANIE PRZESTRZENNE A PLANOWANIE ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO.

Polityka zagospodarowania turystycznego zawiera się w polityce: przestrzennej, gospodarczej i społecznej. Z uwagi na związanie układów zagospodarowania z przestrzennym rozmieszczeniem walorów turystycznych główną rolę w ukierunkowaniu rozwoju struktury materialnej gospodarki turystycznej, powinna odgrywać polityka przestrzenna. Jest to tym bardziej uzasadnione, że zagospodarowanie przestrzeni staje się jednym z coraz bardziej znaczących czynników jakościowych warunkujących efektywność rozwoju gospodarki narodowej. Cele określone w ramach polityki gospodarczej i społecznej, a konkretyzowane w ramach planowania społeczno-gospodarczego, powinny być współzależne z celami polityki przestrzennej. Jest to zgodne z powstającą teorią planowania integralnego, obowiązującymi aktami prawnymi oraz wykształcającą się w tym względzie praktyką planistyczną.^{37/} W takim kierunku powinna również zmierzać polityka

^{37/} Ustawa o planowaniu przestrzennym zakłada jego współzależność z planowaniem społeczno-gospodarczym. Dorobek teoretyczny planowania integralnego można prześledzić na przykładzie prac: Planowanie regionalne kompleksów społeczno-gospodarczych, pod red. A. Klasika, PAN KBRU, PWN, Warszawa 1982; M. Kochanowski, J. Kołodziejcki, Koncepcja metodologii planowania regionalnego, PAN KPZK, Studia, tom LXXXIII, PWN, Warszawa 1984 i in. Natomiast w praktyce integralność planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego przejawia się głównie w trakcie studiów przedplanistycznych do planów perspektywicznych poprzez wdrażane coraz szerzej planowanie problemowe, M. Święcicki, Perspektywiczne planowanie problemowe w Polsce - analiza dotychczasowych doświadczeń, Gospodarka Planowa 1978 nr 6.

zagospodarowania turystycznego.

System polityki przestrzennej, jak zdefiniowano ją wcześniej, składa się z podsystemów:

- decyzyjnego,
- normowania,
- planowania,
- egzekwowania.

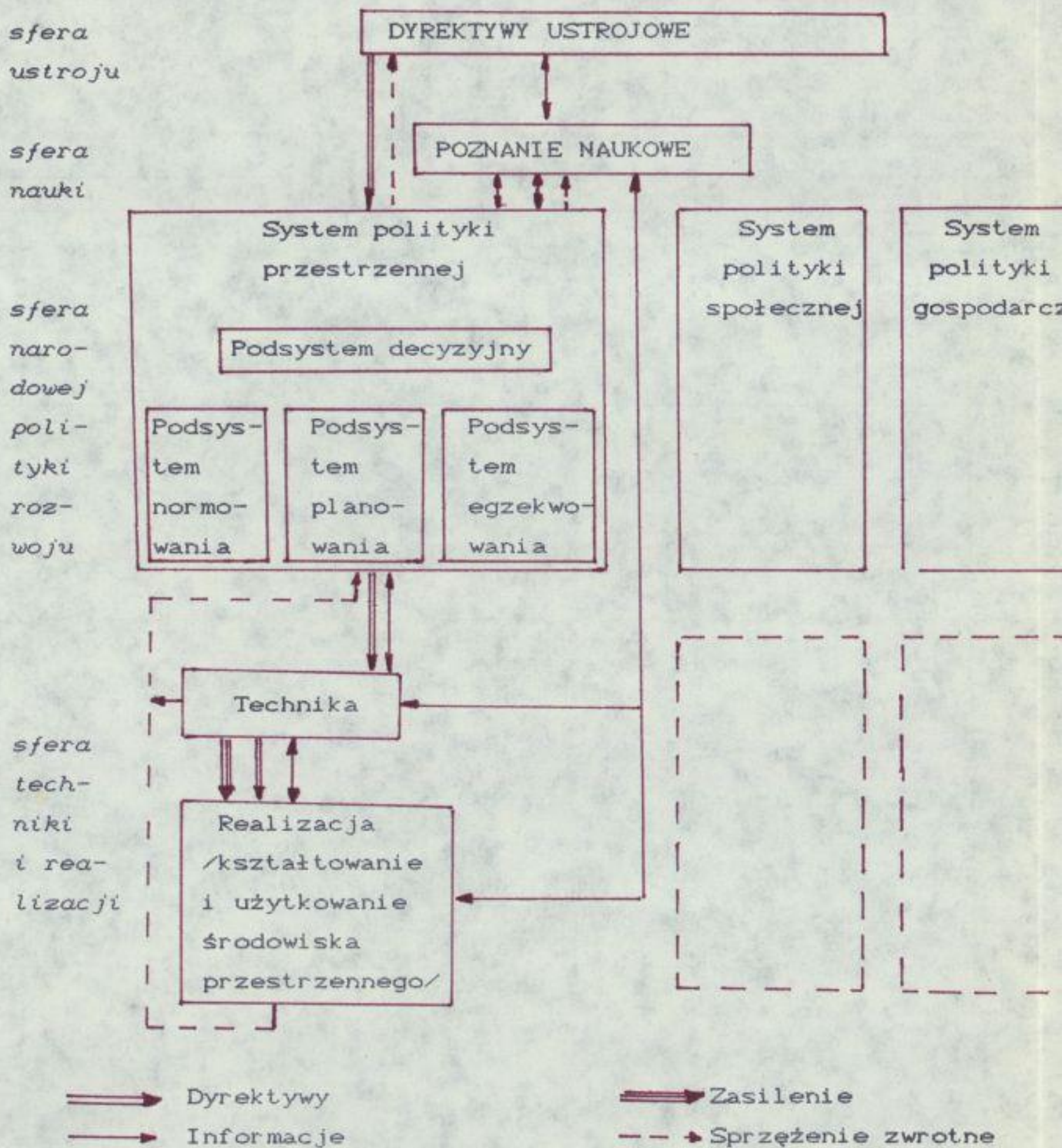
Rys. 2 przedstawia jego powiązania z otoczeniem i jednocześnie obrazuje zasadniczy przepływ informacji oraz zasileń.

Polityka zagospodarowania turystycznego, jako dziedzina wyodrębniona funkcjonalnie, mieści się w każdym z wyróżnionych podsystemów. Jednakże zapewnienie jej spójności wymaga opracowania i wdrożenia odpowiednich do jej specyfiki metod planowania oraz instrumentów sterujących i właściwie zorganizowanego układu podmiotowego.

Specyfika zagospodarowania turystycznego / a zatem i jego planowania / przejawia się w pierwszym rzędzie w "nieprzenośności" walorów turystycznych. W związku z tym kryteria optymalności lokalizacji inwestycji turystycznych muszą być oparte na kryterium "jakości" tych walorów.³⁸ / Dlatego też szczegółowe metody planowania zagospodarowania turystycznego obejmują m.in. określenie chłonności terenów rekreacyjnych, czy - w miarę zobiektywizowanej - oceny ich atrakcyjności. Drugą cechą charakterystyczną jest konieczność zharmonizowania ogromnej ilości elementów składających się na zagospodarowanie turystyczne, a należących do większości działów i gałęzi gospodarki narodowej. Niemożliwa jest więc całkowita optymalizacja struktury zagospodarowania bez uwzględnienia zasady kompleksowości w planowaniu. Tym

³⁸ / J. Kruczała, *Problemy...*, op. cit., s. 87.

bardziej, że występują podstawowe sprzeczności i konflikty

Rys.2. System polityki przestrzennej na tle jego otoczenia.
Źródło: J. Goryński, Polityka..., op. cit., s. 42.

pomiędzy rozmieszczeniem najatrakcyjniejszych wartości rekreacyjnych w stosunku do rozmieszczenia najwyższych wartości lokalizacji przemysłu i urbanizacji. Niejednokrotnie tych konfliktów nie da się uniknąć, a jedynie je zminimalizować.³⁹ / Ochrona terenów atrakcyjnych dla ruchu turystycznego powinna się więc rozstrzygać w konfrontacji z innymi dziedzinami gospodarki narodowej, które stanowią dlań konkurencję w użytkowaniu przestrzeni. Jest to możliwe w ramach polityki przestrzennej, której celem jest optymalizacja zagospodarowania z punktu widzenia racjonalności ogólnospołecznej.

Warunkiem podstawowym prawidłowego umiejscowienia polityki zagospodarowania turystycznego w całokształcie polityki przestrzennej jest właściwe określenie jej celów i nadanie im odpowiedniej rangi - takiej, jaka wynika z zapotrzebowania społecznego oraz kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego kraju i danego regionu. Z kolei hierarchizacja celów polityki zagospodarowania turystycznego i kalkulacje planistyczne w tym względzie wymagają znajomości efektywności ekonomicznej i społecznej rozwoju i funkcjonowania gospodarki turystycznej. Ten ważki problem jest niezmiernie trudny do rozwiązania. Głównym powodem jest to, że bezpośrednie, wymierne efekty gospodarki turystycznej są niewielkie w porównaniu z jej efektami pośrednimi, w dużej części niemierzalnymi, bądź dotychczas nie mierzonymi z wystarczającą dokładnością i obiektywnością. Część efektów przejawia się w innych dziedzinach gospodarki, a część ma charakter typowo społeczny, jako czynnik decydujący o tzw. "jakości życia". Niemierzalność efektywności gospodarki

³⁹ / M. Kochanowski, J. Kołodziejcki, *Koncepcja metodologii planowania regionalnego*, KPZK PAN, *Studia*, tom LXXXIII, PWN, Warszawa 1984, s. 75.

turystycznej wynika częściowo z subiektywności stosowanych kryteriów oceny racjonalności gospodarowania. J. Kolipiński pisze, że ocena racjonalności zagospodarowania, aby była możliwa do przeprowadzenia, powinna opierać się na wymierności efektów i nakładów oraz możliwości sprowadzenia ich do "wspólnego mianownika". Jego zdaniem jest to możliwe poprzez wykorzystanie dorobku teorii decyzji oraz nauk społecznych próbujących konstruować ogólne kryteria racjonalności ludzkich działań.⁴⁰ W sporej jednak mierze przyczyną trudności w prawidłowym oszacowaniu efektywności jest brak bazy informacyjnej do jej przeprowadzenia oraz badań naukowych dostarczających dlań obiektywnych kryteriów.

Problem wyceny efektywności elementów gospodarki turystycznej nie jest przedmiotem pracy, jednakże ten aspekt nie może być pominięty przy tworzeniu bazy informacyjnej planowania zagospodarowania turystycznego. Dobór zjawisk obserwowanych, mierników i wskaźników oraz reguł przetwarzania informacji powinny w maksymalnym stopniu zapewnić ocenę efektywności ekonomicznej i społecznej układów zagospodarowania turystycznego.

Polityka zagospodarowania turystycznego z uwagi na wskazaną powyżej specyfikę rozwiązywanych zagadnień oraz zakres potrzeb turystycznych, których zaspokojenie wymaga koordynacji w ramach podziału gałęziowego gospodarki narodowej, powinna być więc wydzielona z całości polityki zagospodarowania przestrzennego. Wyodrębnienie to wymaga

⁴⁰ / Wg tegoż autora metody rachunku ekonomicznego nie nadają się w aktualnej postaci dla kompleksowej oceny wariantów planów przestrzennych, gdyż nie ujmują procesów i zjawisk pozaekonomicznych i niewymiernych. J. Kolipiński, Kierunki badań gospodarki przestrzennej i rozwoju regionalnego, w: Gospodarka przestrzenna i informacja regionalna, Biuletyn KPZK PAN, z. 90, Warszawa 1976, s. 22 - 24.

określenia zakresu zmian w dotychczas stosowanych metodach i instrumentach w ramach poszczególnych podsystemów tej polityki. Dokładne opracowanie tego problemu wykracza poza ramy pracy, lecz niezbędne wydaje się nakreślenie przynajmniej ogólnych kierunków zmian w tym zakresie.

W ramach podsystemu normowania działalność w zakresie zagospodarowania, w tym turystycznego, jest regulowana aktami najwyższej rangi, tj. głównie ustawami: o planowaniu przestrzennym, o ochronie i kształtowaniu środowiska, o gospodarce gruntami, o ochronie przyrody, o ochronie gruntów, jak również ustawami normującymi sprawy rolnictwa, leśnictwa, gospodarki wodnej, budownictwa, transportu i komunikacji, infrastruktury socjalnej i kulturalnej, ochrony zabytków i pomników kultury itd. Szczegółowe zagadnienia zagospodarowania turystycznego są rozstrzygane poprzez zarządzenia odpowiednich ministrów i urzędów, np. GKKFiT, Ministra Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Ministra Kultury i Sztuki, Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej i in. Dotyczą one takich spraw jak: ochrony obszarów z walorami turystycznymi, wyznaczania i zagospodarowania obszarów leśnych przeznaczonych dla potrzeb ruchu turystycznego, szlaków turystycznych, zagospodarowania terenów przyległych do jezior i śródlądowych zbiorników wodnych o szczególnym znaczeniu dla turystyki, budowy domów letniskowych itd. Wszystkie te akty prawne zawierają ustalenia dotyczące wykorzystania terenów m. in. na cele turystyczne. Moc wiążąca planów zagospodarowania turystycznego i ich przydatność realizacyjna zależy w dużej mierze od uwzględniania wymogów ustaw, uchwał i zarządzeń szczegółowych w trakcie opracowywania planu.

Zakładając, że akty prawne są niesprzeczne ze sobą oraz

nie przestarzałe, to ich przestrzeganie nie powinno wchodzić w zakres polityki przestrzennej, ale stwarzać podstawowe warunki do jej prowadzenia. Zadaniem polityki przestrzennej jest "stymulowanie zachowania podmiotów gospodarczych w określonym kierunku, jeśli działając zgodnie z prawem mogą one postąpić tak lub inaczej. /.../ Całkowitym nieporozumieniem jest trend do odchodzenia od władczych, policyjnych środków ochrony przestrzeni. /.../ Ustawowe standardy, ograniczenia i zakazy nie mogą być przedmiotem jakiegokolwiek przetargu pomiędzy władzą a jednostką gospodarującą."^{41/}

Skuteczność polityki przestrzennej zależy więc m.in. od wewnętrznej harmonii systemu prawa. Np. określona polityka przestrzenna w zakresie budownictwa letniskowego musi znaleźć stosowny wyraz w wielu regulacjach odnoszących się do planowania przestrzennego i wyznaczania terenów budowlanych na wsi, do prawa budowlanego i lokalowego, czy wreszcie zasad przeznacznia gruntów rolnych i leśnych pod budownictwo letniskowe, do cywilnoprawnych zasad obrotu nieruchomościami, do prawa ochrony przyrody. Musi też znaleźć wsparcie w organizacyjno-prawnych ramach kredytowania budownictwa, zaopatrzenia w materiały budowlane itp.^{42/}

Podsystem planowania rozumiany jest szeroko i obejmuje czynności i opracowania zaliczne do dziedzin:

- prognozowania,
- programowania,

^{41/} M. Kulesza, W. Pańko, *Instrumenty polityki przestrzennej. Aspekt prawny*, w: *Instrumenty...op. cit.*, s. 51.

^{42/} j.w.

- planowania.⁴³/

Składniki podsystemu planowania obrazuje rys. 3.

Kompleksowość /zintegrowanie/ planu odnosi się do wymiarów planu bez względu na jego przedmiot. Wymiarami tymi są: przestrzeń, społeczeństwo i czas /mogą one być dazagregowane na wiele sposobów/. Pominięcie któregoś z wymiarów /np. społecznych lub przestrzennych aspektów procesów produkcyjnych lub usługowych/ jest dowodem niekompleksowości planu. Natomiast planowanie całościowe lub cząstkowe dotyczą przedmiotu planu, czyli szerokości dziedziny nimi objętej.⁴⁴/

Idea planowania kompleksowego nie powinna być rozumiana jako takie pole planów, które obejmuje całokształt rozwoju społeczno-gospodarczego w określonej przestrzeni, przedstawianego przeważnie w ujęciu działowo-gałęziowym /dużo rzadsze są ujęcia funkcjonalne lub problemowe/.⁴⁵/ Ujęcia takie powinny mieć raczej charakter podejścia systemowego.

Ostatnio zgłasza się w literaturze postulaty, aby plany zagospodarowania przestrzennego były planami działania, a nie tylko planami struktury.⁴⁶/ Plan powinien zawierać

⁴³/ J. Goryński, *Polityka...op. cit.*, s. 63.

⁴⁴/ Szerzej na ten temat: j.w., s. 65-71.

⁴⁵/ M. Kochanowski, J. Kołodziejcki, *Koncepcja metodologii planowania regionalnego*, KPZK PAN, Warszawa 1984, s. 36.

⁴⁶/ Zob. B. Winiarski, *Instrumenty polityki przestrzennej. Aspekt planistyczny*, w: *Instrumenty...op. cit.*, s. 38 oraz B. Malisz, *Podstawy polityki przestrzennej*, Ossolineum 1984, s. 140.

Plany: struktury, rozwoju i funkcjonowania oraz plany działania wyróżnia i omawia J. Reguński, *Cybernetyka systemów planowania*, WP, Warszawa 1974, s. 28-32.

Czynności:

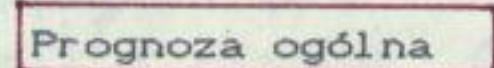
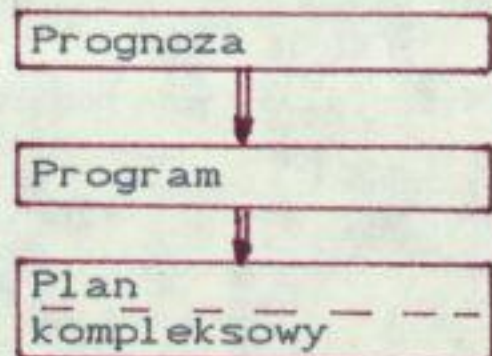
Planowania kompleksowego

1. Tworzenie obrazu /wizji/
przyszłego stanu
2. Określanie celów i środków
3. Wprowadzanie wymiarów
czasu i przestrzeni

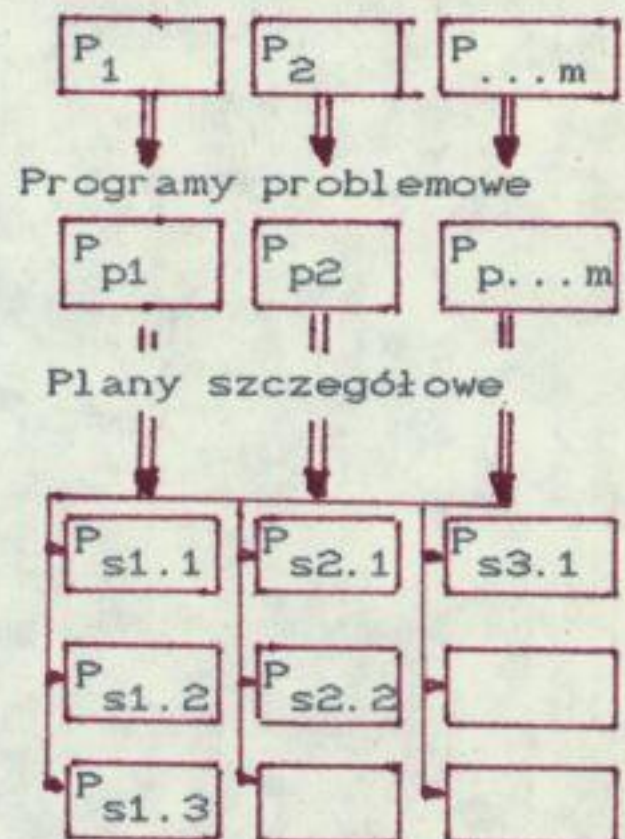
Planowania cząstkowego
/szczegółowego/

1. Opracowanie prognoz danej
dziedziny na tle ogólnej
prognozy /rozwoju/
2. Opracowanie programu dla
danego problemu
3. Opracowanie planów
cząstkowych /szczegółowych/
dla poszczególnych zadań

Wyniki:

Prognozy szczegółowe

Rys.3. Składniki podsystemu planowania.

Źródło: J. Goryński, Polityka przestrzenna, op. cit., s. 64.

informacje o tym, co należy zrobić, aby przedmiot planu, tj. istniejące zagospodarowanie zmienić. Na to, że plan powinien określać zamierzoną strategię, wytyczać drogi do założonych celów zwraca także uwagę K. Secomski.⁴⁷ /

Zgodnie z ustawą o planowaniu przestrzennym na szczeblu regionu sporządza się plany regionalne obejmujące obszar województwa /ale z uwzględnieniem problemów tzw. obszarów stykowych/ oraz plany obszarów funkcjonalnych /dla obszarów wyodrębniających się swoimi funkcjami/.

Plan regionalny określa cele i zasady regionalnej polityki przestrzennej i ustala kierunki:

- ochrony i kształtowania środowiska z uwzględnieniem obszarów posiadających atrakcyjność turystyczną,
- ochrony i kształtowania krajobrazu oraz wymagania i warunki w dziedzinie dóbr kultury,
- użytkowania i funkcji terenów,
- rozmieszczenia infrastruktury społecznej i technicznej, w tym mających użyteczność turystyczną,
- rozmieszczenia podstawowych funkcji społeczno-gospodarczych i sposoby kształtowania struktur przestrzennych, w tym układów zagospodarowania turystycznego,
- rozwoju sieci osadniczej, w tym związane z funkcjami turystycznymi.⁴⁸ /

W planowaniu regionalnym dokonuje się podziału obszaru na strefy o odmiennym użytkowaniu turystycznym. Strefy te wyznacza się na podstawie charakteru funkcji rekreacyjnych

⁴⁷/ K. Secomski, *Elementy polityki ekonomicznej*, PAN, Warszawa 1972, s. 276-277.

⁴⁸/ Ustawa o planowaniu przestrzennym z dn. 12 lipca 1984 r., Dz. U. nr 35, poz. 185, z dn. 19.07.1984 r.

obszaru oraz warunków i przesłanek ekonomicznych oraz środowiskowych /zabezpieczenie przed zniszczeniem/.

Realizacja planów zagospodarowania przestrzennego dokonuje się głównie przez decyzje lokalizacyjne, budowlane i dotyczące zmian użytkowania terenu. Muszą być one zgodne z ustaleniami planów zagospodarowania przestrzennego właściwych dla obszaru, do którego się odnoszą.^{49/}

Planowanie zagospodarowania turystycznego odbywa się zasadniczo w układzie wojewódzkim, pomimo iż regiony turystyczne nie pokrywają się z podziałem administracyjnym kraju.^{50/} Ma to bardzo istotne znaczenie dla realizacji tych planów. "Istnieje bowiem władza, która walczy o cele, środki, może wpływać na warunki, koordynować i stymulować realizację planu".^{51/} Dobrą stroną planowania zagospodarowania turystycznego w regionach administracyjnych jest także to, że istnieje większa możliwość wpływania na te sfery życia społeczno-gospodarczego, które są koniecznym uzupełnieniem funkcjonowania i rozwoju turystyki, bądź stanowią jej konkurencję w sensie innego użytkowania terenów. Planowanie w układzie województwa pozwala więc skuteczniej oddziaływać na decyzje podejmowane w innych dziedzinach mających wpływ na kształt i funkcjonowanie zagospodarowania turystycznego. Plusem jest też to, że dane statystyczne wykorzystywane w planowaniu zbierane i agregowane są w układzie podziału administracyjnego kraju. Nie można jednak twierdzić, że jednostki podziału administracyjnego kraju są optymalne w ogóle dla planowania regionalnego, w tym również

^{49/} j.w. Art. 45.

^{50/} M. I. Mileska, *Regiony turystyczne w Polsce*, Prace Geograficzne t. 43, Warszawa 1965.

^{51/} J. Kruczała, *Problemy teoretyczne...*, op. cit., s. 41.

zagospodarowania turystycznego. Z punktu widzenia ciążenia, czy cech podobieństwa /wg literatury jednych z podstawowych kryteriów wyodrębniania regionów/ większość województw stanowi konglomerat obszarów o bardzo różnych cechach.^{52/}

W praktyce - jak wykazały badania - w wojewódzkich planach przestrzennych istnieje tendencja do przecinania obszarów turystycznych wzdłuż granicy województwa. Często dalszy ciąg tych terenów nie jest zakwalifikowany w sąsiednim województwie do obszaru turystycznego lub otrzymuje inną kategorię.^{53/} Problemy zagospodarowania obszarów stykowych wymagają zatem koordynacji i współpracy jednostek planujących zagospodarowanie turystyczne w ramach województwa. Niedostatek takiej współpracy /a wskazują na to cytowane wyżej badania/ może bowiem doprowadzić do niekompleksowego zagospodarowania turystycznego. Konieczne jest także wykorzystanie możliwości, jakie daje Ustawa o planowaniu przestrzennym w zakresie sporządzania planów obszarów funkcjonalnych. Tego rodzaju planami powinny być objęte obszary o szczególnych funkcjach turystycznych, na których są one dominujące i cała gospodarka przestrzenna

^{52/} "Podział administracyjny kraju wprowadzony w 1975 r. utrudnia sterowanie rozwojem podstawowych układów przestrzennych rzeczywistych przez władze regionalne województw." Zob. Podsumowanie wyników badań na ten temat: J. Kruczała, Ocena podziałów terytorialnych Polski, w: Diagnoza stanu gospodarki przestrzennej Polski, Biuletyn KPZK PAN, Warszawa 1983, z.123, s. 200-212 oraz j.w.

^{53/} Analiza ustaleń planistycznych w zakresie zagospodarowania turystycznego w świetle rozwoju innych działów gospodarki w planach wojewódzkich, Prace naukowo-badawcze Instytutu Turystyki, Wrocław 1980, s.127.

powinna być na nich podporządkowana potrzebom turystyki.^{54/}

W ramach podsystemu planowania stosuje się aktualnie w województwach zróżnicowane metody planowania zagospodarowania turystycznego. Częściowo jest to spowodowane zróżnicowanymi zasobami i uwarunkowaniami rozwoju funkcji turystycznych na danym terenie. Niemniej jednak istnieją nieuzasadnione różnice w metodologii opracowywania planów, stosowanej terminologii /często takie same pojęcia są niejednakowo interpretowane/, w kryteriach oceny /np. atrakcyjności turystycznej terenów/, czy w wykorzystywanych jednostkach odniesienia /np. w obliczaniu chłonności turystycznej/. W planach tych stosuje się odmienny podział strukturalny bazy noclegowej, brakuje też często konfrontacji między stanem istniejącym a wielkościami prognozowanymi /np. dotyczy to wielkości ruchu turystycznego/. Generalnie zaś żaden plan wojewódzki /w wersji sporządzonej przed 1980 r./ nie omawia wszystkich elementów zagospodarowania turystycznego.^{55/} Najczęściej pomijane są następujące zagadnienia:

- określenie rangi terenów turystycznych /ewentualnie ich zawyżanie lub zaniżanie/,
- pomijanie obszarów I, II i III kategorii /wyznaczonych wg Planu Przestrzennego Zagospodarowania

^{54/} Przykładami planów obszarów funkcjonalnych są: Szczegółowy Plan Regionalny Doliny Popradu, Pracownia Planów Regionalnych przy KPG w Krakowie, Kraków 1969, czy TPN, wg: J. Kruczała, Plan zagospodarowania przestrzennego Tatrzańskiego Parku Narodowego, Parki Narodowe, 1964, nr 3-4.

^{55/} Analiza..., op. cit., s. 129.130.

Polski⁵⁶/,

- dane dotyczące chłonności turystycznej terenów,
- dane dotyczące ruchu turystycznego w pełnym przekroju strukturalnym,
- dane dotyczące stanu faktycznego bazy materialnej turystyki /w tym stopnia jej wykorzystania/ oraz standardu i stanu technicznego obiektów,
- analizy rozmieszczenia infrastruktury technicznej służącej turystyce oraz urządzeń pozostałych,
- analizy warunków ekoklimatycznych,
- powiązania z systemem osadniczym województwa,
- określenie strategii rozwoju funkcji turystycznych /np. skokowy - równomierny/ oraz rozmieszczenia urządzeń turystycznych /np. koncentracja - rozproszenie/,
- uwarunkowania realizacyjne w pełnym zakresie.⁵⁷/

Pozytywną natomiast cechą planów wojewódzkich jest dostrzeganie funkcji turystycznych i docenianie ich ważności. Doskonalenie metodologii opracowywania planów przestrzennych zagospodarowania turystycznego powinno zmierzać w kierunku większej kompleksowości ujęć, co jest możliwe poprzez zastosowanie koncepcji kompleksu turystycznego J. Kruczały.

____Podsystem decyzyjny polityki przestrzennej obejmuje⁵⁶/ W planach wojewódzkich nie ujęto: 1600 km² obszarów I kategorii /9%, 8500 km² obszarów II kategorii /25%, 10000 km² - III kategorii /20%. Przy tym wyznaczono dodatkowe obszary rekreacyjne nie mające pokrycia w planie krajowym /nawet I i II kategorii/ dotyczące głównie stref wypoczynku codziennego, świątecznego lub lokalizacji drugich domów /co jest pozytywne, gdy chodzi o ich ochronę/. J.w., s.123.

⁵⁷/ Na podst.: j.w., s.121-130 oraz: Planistyczno-badawczy dorobek w zakresie turystycznego zagospodarowania województw, Prace naukowo-badawcze Instytutu Turystyki, Warszawa 1979, s. 18-28.

wszystkie podmioty uprawnione do podejmowania decyzji w sprawach kształtowania zagospodarowania i użytkowania przestrzeni.⁵⁸ / Głównymi decydentami na szczeblu województwa są organy władzy państwowej /WRN/ oraz wojewodowie /a w zakresie turystyki dyrektorzy Wydziałów Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki/. Oprócz tego jest wiele jednostek posiadających ograniczone prawa decydowania w sprawach przestrzennych na mocy szczególnych przepisów. Ponadto wiele jednostek i organizacji, a także wszyscy obywatele mają możliwość wpływania na decyzje planistyczne poprzez system konsultacji społecznych, opiniowania i uzgodnień. Wreszcie istnieje ogromna liczba decydentów w hierarchii administracyjnej i gospodarczej, którzy podejmują decyzje wywołujące nie zawsze uświadomione skutki przestrzenne.⁵⁹ /

W ramach podsystemu decyzyjnego polityki zagospodarowania turystycznego można wyróżnić kilka grup jednostek gospodarczych podejmujących przedsięwzięcia inwestycyjne z zakresu bazy turystycznej podstawowej. Należą one do różnych układów organizacyjnych oraz stosują odmienne

⁵⁸ / J. Goryński, *Polityka...op. cit.*, s. 31.

⁵⁹ / B. Malisz rozróżnia :

- podmioty gospodarki przestrzennej, którymi są podmioty gospodarcze mogące swobodnie /w granicach prawa/ użytkować swoje tereny na własne cele,
- podmioty polityki przestrzennej, koordynujące sposób gospodarowania przestrzenią przez podmioty gospodarcze w obrębie przydzielanych im terenów.

B. Malisz, *Planowanie przestrzenne*, op. cit., s. 65-67.

To rozróżnienie pokrywa się w zasadzie z podziałem zaproponowanym przez J. Goryńskiego na układ decyzyjny poziomy /WRN, Urzędy Wojewódzkie, dyrekcje rozbudowy miast i osiedli i in./ oraz układ decyzyjny pionowy /przedsiębiorstwa, zrzeszenia i in./ J. Goryński, *polityka*, op. cit., s. 150, 151.

strategie decyzyjne w ramach reguł gry ekonomicznej. Można je pogrupować według sektorów gospodarki na: państwowe przedsiębiorstwa turystyczne o zasięgu krajowym oraz terenowym, spółdzielnie turystyczne, organizacje społeczne prowadzące działalność gospodarczą w zakresie turystyki, prywatne jednostki gospodarcze pracujące na rzecz turystów oraz zakłady pracy budujące bazę wypoczynkową dla swoich pracowników. Każdy z tych rodzajów podmiotów kieruje się odmiennymi zasadami polityki inwestycyjnej wynikającymi z usytuowania w ramach określonych układów organizacji i zarządzania, a nie zawsze wynikającymi z ogólnej polityki przestrzennej regionu i państwa. Często więc partykularne interesy przeważają nad interesem ogólnospołecznym, prowadząc przy tym do niekompleksowego i nieefektywnego zagospodarowania. Szczególnie wyraźnie jest to widoczne w sterowaniu rozwojem i funkcjonowaniu tzw. noclegowej bazy turystycznej zamkniętej /w nomenklaturze GUS - baza wczasowo-wypoczynkowa/. Zakłady pracy i inne jednostki dysponujące bazą turystyczną na cele socjalne nie kierują się zazwyczaj przesłankami racjonalności ogólnospołecznej, gdyż mechanizm ekonomiczny w tym względzie nie zmusza ich do respektowania tej zasady.⁶⁰ Wynika to z braku wyodrębnienia ekonomicznego i nie stosowania rachunku ekonomicznego w bazie turystycznej zakładów pracy. Powoduje to "ukrywanie" faktycznych kosztów ich powstania i funkcjonowania oraz ich niedostateczne wykorzystanie. Odwierciedleniem tegoż w zagospodarowaniu turystycznym jest fakt, że w obiektach

⁶⁰ / Zob. wydawnictwa z corocznych sympozjów nt. "Wypoczynek urlopowy ludzi pracy i członków ich rodzin" organizowanych w Serocku przez Instytut Turystyki i GKKFiT od 1981 r. oraz S. Marczyk, B. Walas, Rynkowy charakter gospodarki turystycznej a efektywność społeczna wypoczynku, maszynopis.

zamkniętych tworzone jest dla wąskiej grupy użytkowników odrębne zaplecze różnorodnych urządzeń turystycznych, nie powiązane zazwyczaj z układem infrastruktury technicznej i społecznej danego obszaru. Z drugiej strony zwiększa się obciążenie gospodarki komunalnej poprzez żywiołowo powstające zakładowe domy wypoczynkowe, gdyż nie partycypują one w kosztach budowy urządzeń ogólnodostępnych, które wykorzystują. System inwestycyjny zakładowej bazy powoduje w rezultacie brak porządku przestrzennego, jest rozrzutny i deficytowy zarazem.⁶¹ Żywiołowy i niedostatecznie kontrolowany jest także ruch budowy domków letniskowych. Ograniczenie woluntaryzmu w zagospodarowaniu turystycznym wymaga więc uporządkowania systemu decyzyjnego, ale nie tylko. Skuteczność polityki przestrzennej w tym względzie wymaga zastosowania odpowiednich instrumentów sterujących oraz wdrożenia adekwatnych mechanizmów ekonomicznych w ramach integralnie z nią związanej polityki gospodarczej, a także właściwych uregulowań prawnych. Słabość podmiotów polityki zagospodarowania turystycznego wynika również częściowo z wąskobranżowego podejścia do jego planowania i zarządzania, a także braku odpowiedniej bazy informacyjnej ujmującej problemy całego kompleksu turystycznego w ich wzajemnych związkach, będącej podstawą m. in. prawidłowej argumentacji przy podejmowaniu decyzji planistycznych i

⁶¹ / Zob m. in.: T. Jarowiecka, *Selected problems of organizing Recreational Centres near Bigger Tourist in Poland*, w: *Tourisme et Loisir dans les environs des grandes villes*, Łódź, 4-11 Septembre 1983; oraz artykuły Z. Baryłaka i A. Wargowskiego w: *Gospodarka turystyczna w dobie reformy, Materiały III Ogólnopolskiej Konferencji Praktyczno-Naukowej*, Zeszyty Naukowe nr 30, AWF, Instytut Turystyki, Urząd Wojewódzki w Nowym Sączu, Kraków-Nowy Sącz 1984.

realizacyjnych przez podmioty polityki zagospodarowania turystycznego.

Powyższe problemy będą z pewnością rozwiązywane w ramach reformy gospodarczej oraz udoskonalania polityki i planowania przestrzennego oraz współzależnego z nim planowania gospodarczego. Będzie to również związane z wprowadzaniem nowych instrumentów polityki przestrzennej. Podstawowe rodzaje instrumentów polityki przestrzennej przedstawia tab.2. Aktualnie postuluje się oraz poszukuje skutecznych instrumentów sterujących typu parametrycznego.^{62/} Jednakże, jak podkreślają autorzy cytowanego opracowania, warunkiem podstawowym wprowadzenia jakichkolwiek instrumentów gospodarki przestrzennej jest wykształcenie odpowiednio silnych podmiotów polityki przestrzennej, posiadających środki i motywacje do jej prowadzenia. "Odnosi się to przede wszystkim do władz terenowych, które w obecnych warunkach ani środków, ani motywacji nie mają".^{63/} Stwierdzenie to w szczególności dotyczy podmiotów polityki zagospodarowania turystycznego.

Podsystem egzekwowania /administracji/ polityki przestrzennej obejmuje wszystkie środki instytucjonalne i organizacje służące: realizacji, upowszechnianiu wśród społeczeństwa, nadzorowi nad przestrzeganiem przez osoby fizyczne i prawne obowiązków wynikających z zasad i przepisów prawnych dotyczących kształtowania, ochrony i użytkowania środowiska przestrzennego oraz stosowaniu przymusu administracyjnego w wypadku ich naruszania. Należą doń przede wszystkim:

^{62/} Zob. *Instrumenty...*, op. cit., s. 20.

^{63/} j. w.

Tab. 1. Rodzaje i kategorie instrumentów polityki przestrzennej.

Rodzaje instrumentów	Kategorie instrumentów		
	Powszechne	Zlokalizowane	Indywidualne
Normy, przepisy prawne miejscowe	normy normatywy miejscowe	przepisy miejscowe, w tym dotyczące użytkowania terenu	-
Finansowe	instrumenty NPSG	instrumenty "zregionalizowane" NPSG, preferencje finansowe regionalne	ulgi i obciążenia
Prawno-własnościowe	-	gospodarka terenami	decyzje
Administracyjne	-	-	uprawnienia organów założycielskich, koncesje, zezwolenia, lokalizacja itp.
Informacyjne	informacja ogólna, część informacyjna NPSG	informacja regionalna	-
Inwestycje infrastrukturalne	-	inwestycje zmieniające walory terenów	-

Źródło: J. Regulski, M. Ptaszyńska, E. Kaźmierska, Instrumenty polityki przestrzennej, założenia metodyczne i kierunki badań, w: Instrumenty polityki przestrzennej, op. cit., s. 26.

- nadzór budowlany,
- nadzór urbanistyczny,
- służba konserwacji zabytków,
- służba dozoru technicznego,
- inspekcja sanitarna, sprawująca nadzór nad stanem wód, powietrza, ścieków i odpadów,
- służby rolne, leśne i weterynaryjne,
- służby konserwacji przyrody i straż ochrony przyrody,
- służby geodezyjne i geologiczne,
- nadzór gorniczy i in.⁶⁴/

W odniesieniu do zagospodarowania turystycznego brak w zasadzie odrębnych instytucji administracyjnych sprawujących nadzór nad realizacją decyzji mających skutki przestrzenne, oprócz oczywiście Wydziałów Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki UW, zakwalifikowanych do podsystemu decyzyjnego. Szczególną rolę spełniają tutaj organizacje społeczne, które utrzymują własne służby i komisje sprawujące funkcje kontroli /a w ograniczonym zakresie - egzekwowania/ ładu i porządku na terenach turystycznych /np. służba kultury szlaku, społeczni opiekunowie zabytków, straż ochrony przyrody w ramach PTTK/.

Podsystem egzekwowania poprzez swoją bezpośrednią łączność z rzeczywistością i jej obserwacją powinien w szerokim zakresie spełniać rolę sprzężenia zwrotnego pomiędzy sferą realizacji a pozostałymi podsystemami polityki przestrzennej. Instytucje i służby nadzorująco-inspekcyjne mogłyby spełniać większą rolę w ramach spójnego systemu obserwacji zmian rzeczywistości . W wielu krajach powołuje się też organy tzw. monitoringu, czyli służb obserwujących zmiany zachodzące w środowisku, głównie w

⁶⁴/ J. Goryński, *Polityka...*, op. cit., s. 59-61.

zakresie zanieczyszczenia i degradacji środowiska naturalnego. Systematycznymi obserwacjami należałoby także objąć skutki, jakie wywiera ruch turystyczny na stan i jakość środowiska.⁶⁵ Pożądane byłoby także, by służby nadzorujące gospodarkę przestrzenną wyodrębniały wśród informacji zbieranych przez siebie te, które dotyczą zagospodarowania turystycznego i użytkowania terenów przez turystów, co znacznie ułatwiłoby tworzenie kompleksowej bazy informacyjnej dla planowania rozwoju turystyki.

Przyjęcie prognostycznej metodyki tworzenia systemu informacyjnego planowania zagospodarowania turystycznego wymaga znajomości kierunków ewolucji planowania przestrzennego. Problem ten w przejrzysty sposób przedstawiła J. Regulska w formie tabeli obrazującej dwa skrajne modele planowania przestrzennego: pionowy i poziomy /tab. 3/. Klasyczne planowanie przestrzenne /"pionowe"/ polegające na strefowaniu i innego typu ograniczeniach uważa się, szczególnie w warunkach kryzysu gospodarczego, za bezcelowe, gdyż nie ma chętnych do budowania. Dlatego proponuje się planowanie zintegrowane, obejmujące również sferę przemian społecznych oraz większą decentralizację, która powinna doprowadzić do uzyskania maksymalnego zadowolenia ludności przy ograniczonych środkach /a więc nie preferowanie korzyści skali, a raczej usunięcie różnego rodzaju uciążliwości/. Stąd też w planowaniu "poziomym" odchodzi się od działowego zarządzania gospodarką na rzecz terytorialnego podziału środków i odpowiedzialności. Zwraca się też uwagę na fakt, iż potrzeby i preferencje ludności są zróżnicowane przestrzennie. W tym modelu głównym zadaniem

⁶⁵ / Obserwacje takie są czynione w Polsce, ale niesystematycznie i głównie pod kątem obliczenia wskaźników chłonności turystycznej.

planowania przestrzennego jest stworzenie podstaw do prowadzenia w dużym stopniu autonomicznej polityki władz poszczególnych szczebli. Planiści są tutaj przede wszystkim doradcami władz lokalnych. Model ten /niekoniecznie w skrajnej postaci/ jest przyjmowany w coraz większej liczbie krajów.⁶⁶ Wydaje się, że również w Polsce zaistniały warunki dla wprowadzenia niektórych przynajmniej elementów modelu "poziomego" planowania przestrzennego. Hierarchiczny układ planów przestrzennych zastąpiono bowiem zasadą ich autonomiczności, co oznacza, że o zakresie, metodzie i formie poszczególnych planów może decydować jego podmiot, tj. zatwierdzająca plan rada narodowa. Decentralizacja systemu planowania pociąga za sobą zmiany w metodach planowania oraz zapotrzebowaniu na informację.

⁶⁶/ J. Regulska, Dwa kierunki ewolucji planowania przestrzennego w Europie, w: *Instrumenty...*, op. cit., s. 125-134.

Tab. 2. Charakterystyczne cechy dwóch skrajnych modeli planowania przestrzennego.

Charakterystyka	Model pionowy	Model poziomy
<u>Cechy podstawowe</u>		
Cel planowania	Optymalizacja struktur przestrzennych	Ciągły wzrost satysfakcji społeczności lokalnych
Przedmiot planowania	Rozmieszczenie funkcji Określenie sposobów użytkowania terenów	Działania podmiotów polityki przestrzennej
Aksjomat teoretyczny	Przez kształtowanie zagospodarowania można oddziaływać stymulacyjnie na procesy i zjawiska społeczne i gospodarcze	Zagospodarowanie terenów jest zjawiskiem pochodnym procesów społecznych i gospodarczych
Podstawowa zasada organizacji systemu planowania	Hierarchia planów będąca odbiciem zasady podporządkowania interesom centralnym	Hierarchia zarządzania będąca odbiciem zakresu autonomii władz terenowych
<u>Organizacja instytucjonalna</u>	Centralizacja uprawnień Plany zagospodarowania są narzędziem kontroli władz terenowych Jednostki planowania tworzą wyodrębniający się pion instytucjonalny	Decentralizacja uprawnień. Plany zagospodarowania są narzędziem polityki władz terenowych. Jednostki planowania są wtopione w strukturę władz terenowych
<u>Zasady metodologiczne</u>		
Podstawowy plan	Plan perspektywiczny, będący sformułowaniem celu Ujęcie statyczne	Plany krótkookresowe służące sterowaniu procesów Ujęcie dynamiczne
Stopień ujednolicenia	Ujednolicone zakresy i metody opracowania planów wynikają z wymogów jednolitego systemu oceny i wyboru struktur przestrzennych Ujednolicony system standardów, warunków i dyrektywnych zasad	Zróżnicowane zakresy i metody opracowania planów zależą od gestii odpowiednich władz i lokalnych problemów do rozwiązania Standardy, wskaźniki zróżnicowane zależnie od sytuacji lokalnej
Obszary planowania	Funkcjonalne	Według podziału administracyjnego

c.d. tabeli na s. 46.

C.d. Tab. 3.

<u>Sytuacja planistów</u>		
Rodzaj pracy i odpowiedzialności	Samodzielna, autorska Odpowiedzialność za plan, poczucie reprezentowania interesu społecznego m.in. w stosunku do władz	Usługowa Współodpowiedzialność za rezultaty polityki, reprezentowanie interesów władz samorządowych
Zatrudnienie planistów	Skoncentrowane w zinstytucjonalizowanej strukturze planowania	Rozproszenie w strukturach administracji terenowej
Środowisko zawodowe	Zorganizowane w instytucjach planowania	Zorganizowane w stowarzyszeniach zawodowych

Zróżdło: J. Regulska, Dwa kierunki ewolucji planowania przestrzennego w Europie, w: Instrumenty..., op. cit., s. 130, 131.

3. PLANOWANIE PROBLEMOWE KOMPLEKSU ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO REGIONU.

Rozwój zagospodarowania turystycznego kształtowany jest nie tylko w ramach planowania przestrzennego, ale i społeczno-gospodarczego. W zasadzie planowanie społeczno-gospodarcze stanowi środek realizacji zagospodarowania przestrzennego, lecz z drugiej strony ustalając ogólne możliwości realizacji inwestycji i założenia dotyczące kształtowania się potrzeb społecznych w okresie planów perspektywicznych - oddziałuje zwrotnie na planowanie zagospodarowania przestrzennego.⁶⁷ Najistotniejszą rolę na szczeblu regionu spełniają 5-letnie plany społeczno-gospodarcze, gdyż plan perspektywiczny może, ale nie musi być uchwalany przez wojewódzką radę narodową. Z uwagi na to, że plan perspektywiczny integruje zagadnienia planowania przestrzennego i społeczno-gospodarczego powinien być sporządzany na szczeblu wojewódzkim, szczególnie z punktu widzenia polityki zagospodarowania turystycznego.⁶⁸ W sytuacji, gdy go nie ma, jego rolę powinien spełniać plan

⁶⁷ / J. Kruczała, *Zagospodarowanie...*, op. cit., s. 53.

⁶⁸ / J. Kołodziejcki stwierdza, że jedynie w ramach planowania perspektywicznego można uzyskać rzeczywiście zharmonizowany rozwój, gdyż w krótkim horyzoncie czasowym bardzo trudno jest wyjaśnić i zoptymalizować większość zmian jakościowych o charakterze strukturalnym oraz rozwiązać liczne konflikty między celami długookresowymi, bieżącymi i średnio-okresowymi. J. Kołodziejcki, *Podstawowe założenia metody budowy planu zagospodarowania przestrzennego województwa*, w: *Doskonalenie metod opracowywania planów przestrzennego zagospodarowania województw*, Biuletyn KPZK PAN 1979, z. 106, s. 42.

przestrzenny, który jako jedyny obejmuje okres perspektywiczny.

Programy i plany problemowe⁶⁹ spełniają coraz istotniejszą rolę w procesie planowania rozwoju społeczno-gospodarczego. Jak wykazano wcześniej /punkt 1/ rozwój zagospodarowania turystycznego w sposób najwłaściwszy może być zaplanowany w ramach turystycznego planu problemowego, jako części planu perspektywicznego lub /na szczeblu regionu/ planu przestrzennego. Również w ramach studiów przedplanistycznych do 5-letnich planów wojewódzkich

⁶⁹ / Różnice między planem a programem uwidaczniają się głównie w stopniu jego normatywności oraz swobody w ujmowaniu celów, zadań i warunków realizacji. Plan ma imperatywny, decyzyjny charakter i adresowaną formę oraz jest niezmienny przez pewien okres czasu. W związku z reformą gospodarczą różnice te nieco się zatarły - plany mają ogólniejszy, kierunkowy charakter oraz bardziej ogólne adresowanie, co upodabnia je do programów. Programy problemowe zaliczane są do studiów przedplanistycznych planowania perspektywicznego. Jednak po nadaniu im mocy obowiązującej stają się często planami. Ponadto w literaturze przedmiotu stawia się niekiedy pod znakiem zapytania używanie terminów: plan perspektywiczny i plan zagospodarowania przestrzennego. Plan perspektywiczny nie posiada charakteru normatywnego, a również po części plan przestrzenny, który ma głównie moc zakazu. Plan przestrzenny nie wyznacza wskaźników ilościowych, lecz ukierunkowuje proces kształtowania relacji między czynnikami działającymi w przestrzeni, lepiej ją rozdysponowując dla poprawy warunków gospodarowania i życia społeczeństwa.

W pracy plan rozumiany jest szeroko, a zgodnie z zasadą ciągłości planowania terminy program i plan traktuje się jako integralnie związane ze sobą.

Wg: W. Baka, S. Góra, Z. Knyziak, K. Porwit, Planowanie..., op. cit., s. 126 oraz A. Rogucki, Bieżące problemy badań i studiów regionalnych w Związku Radzieckim, w: Gospodarka przestrzenna Polski. Diagnoza, rekonstrukcja, prognoza, Biuletyn KPZK PAN, Warszawa 1984, z. 125, s. 183.

mogłyby być sporządzane problemowe programy rozwoju turystyki /jako konkretyzacja problemów ujętych w krajowym planie perspektywicznym/, przynajmniej w tych województwach, w których funkcje turystyczne uznawane są za dominujące.

Ujęcie w jednym planie rozproszonych elementów "turystycznych" powinno umożliwić i ułatwić skoordynowanie działań dla zaspokojenia potrzeb turystycznych, a także sprawić, że problemy turystyki uzyskają wyższą rangę.^{70/} Podniesienie rangi turystyki i zagospodarowania turystycznego jest aktualnie koniecznością. Po pierwsze, jest to niezbędne wobec realnego niebezpieczeństwa skurczenia się powierzchni bogato wyposażonych w wartości środowiska przyrodniczego poniżej minimum zapewniającego zaspokojenie potrzeb wypoczynkowych społeczeństwa, nawet pomimo zabiegów ochronnych. o ile nie będą one dostatecznie intensywne.^{71/} Po

^{70/} J. Kruczała, *Problem kompleksu turystycznego w planowaniu perspektywicznym*, w: *Rozwój zagospodarowania turystycznego w Polsce w świetle badań*, Instytut Turystyki, Warszawa 1980. s.135.

^{71/} Na obszarach ekologicznego zagrożenia znajduje się obecnie w Polsce 13 tys. km² o walorach turystycznych. Powierzchnia proponowanych obszarów chronionych w przybliżeniu odpowiada powierzchni obszarów o walorach wypoczynkowych I-III kategorii. Terenów tych nie można jednak utożsamiać, gdyż wyznaczane są na podstawie innych kryteriów /np. nie są chronione tereny w strefach podmiejskich przeznaczone na wypoczynek codzienny i cotygodniowy/. Ponieważ przypisanie obszarom funkcji turystycznej nie stanowi wystarczającej rękojmi ich ochrony przed ingerencją ze strony silnych i ekspansywnych sektorów gospodarczych lokujących tam swoje inwestycje, proponuje się wprowadzenie ochrony prawnej terenów turystycznych /m. in. poprzez włączenie ich do systemu obszarów chronionego krajobrazu, które mogłyby być użytkowane turystycznie/. S. Iwicki, *Ochrona walorów turystycznych w Polsce*, *Problemy Turystyki*, 1985, nr 2, s.22-34.

drugie, turystyka jest w zasadzie jedynym rodzajem działalności gospodarczej, która w pierwszym rzędzie musi dbać o zachowanie w możliwie nieskażonej i nieprzekształconej formie walorów środowiska przyrodniczego i wartości kulturowych. Zagospodarowanie turystyczne spełniając głównie funkcje udostępniania i eksponowania walorów turystycznych, w porównaniu z innymi rodzajami działalności gospodarczej powoduje względnie małe zmiany w środowisku naturalnym. Dlatego turystyka powinna być uznawana za tę dziedzinę gospodarki, która jest podstawowym sojusznikiem w batalii o ochronę środowiska.^{72/} Wdrożenie planowania problemowego zagospodarowania turystycznego umożliwiając podniesienie jego rangi, jest jednocześnie warunkiem zmniejszenia degradacji środowiska przyrodniczego pod wpływem samej turystyki. Ruch turystyczny powoduje największe zniszczenia tam, gdzie istnieje niekompleksowe i nieprzystosowane do jego potrzeb zagospodarowanie.^{73/}

Skala rozwoju turystycznych potrzeb społecznych oraz poglądy naukowe uzasadniają traktowanie zagadnień turystyki jako wielkiego problemu społecznego, który powinien być wyodrębniony w planowaniu perspektywicznym /tym bardziej, że może przyczynić się do racjonalnego kształtowania i ochrony środowiska oraz podniesienia zdrowotności społeczeństwa, które to problemy są wyodrębnione w planowaniu

^{72/} Zob.: M. Stalski, *Ekologiczne i społeczne znaczenie gospodarki turystycznej*, w: *Turystyka i rekreacja, Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej*, IGiPZ PAN, 1984, z.2.

^{73/} Problem "przyciągania" nadmiernego ruchu turystycznego przez tereny dobrze zagospodarowane, można rozwiązywać np. poprzez właściwą informację i propagandę oraz stosowanie odpowiednich mechanizmów ekonomicznych. Z drugiej strony, im więcej terenów dobrze zagospodarowanych, tym większa deglomeracja ruchu turystycznego.

perspektywicznym/.⁷⁴/

Planowanie i programowanie problemowe zalecane jest przez literaturę przedmiotu w szczególności do działań "nowych" /badania naukowe, informatyzacja itd./ oraz wymagających przekształceń ilościowo-strukturalnych.⁷⁵/ W Polsce najwięcej studiów problemowych sporządza się w ramach planowania perspektywicznego. W ZSSR natomiast szeroko rozwinięto prace nad kompleksowym programowaniem celowym oraz ogólnonarodowymi, regionalnymi i międzygałęziowymi kompleksami gospodarczymi /w szczególności kompleksami rolno-przemysłowymi/.⁷⁶/

Przedmiotem turystycznego planu problemowego jest zdefiniowany wcześniej /pkt 1.1/ kompleks turystyczny.

⁷⁴/ Zob. K. Secomski, Współczesne problemy i tendencje rozwojowe teorii gospodarki przestrzennej, w: Elementy teorii planowania przestrzennego, PWN, Warszawa 1972, s.17 oraz Przestrzenny program zagospodarowania turystycznego Polski do 1995 r., wg którego ok. 70-80% społeczeństwa powinno docelowo uczestniczyć w różnych formach turystyki.

⁷⁵/ Por. W. Baka, S. Góra, Z. Knyziak, K. Porwit, Planowanie..., op. cit., s. 132; G. W. Kołodko, Planowanie problemowo-celowe, Gospodarka Planowa 1983, nr 7-8; M. Święcicki, Perspektywiczne planowanie problemowe w Polsce - analiza dotychczasowych doświadczeń, Gospodarka Planowa 1978, nr 6.

⁷⁶/ W.I. Zob.: Daniłow-Danilan, Celewye programy i opimalnoje perspektywiczieskoje planirowaniye, Ekonomika i matematicheskiye metody 1977, nr 6; J. Dmitrijew, A. Zienkowicz, Woprosy kompleksnogo planirowanija razwitiya oblastiej, Planowoje Choziajstwo 1983, nr 1; M. Gochberg, Regionalnoje prirodospolzowanije, Woprosy Ekonomiki 1980, nr 6; W. L. Kisielew, R. A. W. Sulejmanow, Programmno-celowyj pochod w planirowani agropromyszlennych kompleksow respubliki, Ekonomika i matematicheskiye metody 1982, nr 1; R. I. Szniiper, A. S. Marszałowa, Regionalnoje programnoje planirowaniye, SO AN SSSR, Nowosybirsk 1981.

Planowanie problemowe przekracza swiome zakresem konwencjonalne ramy struktur organizacyjnych, spełniając funkcje integracyjne w stosunku do różnych jednostek związanych z kompleksowym rozwiązywaniem zagadnień zagospodarowania turystycznego. Bariery organizacyjne są bowiem utrudnieniem w racjonalnym i harmonijnym jego kształtowaniu /por. pkt 2 na temat podsystemu decyzyjnego polityki zagospodarowania turystycznego/.

Podstawowy cel w planowaniu problemowym zagospodarowania turystycznego stanowi prawidłowe, harmonijne zagospodarowanie przestrzeni pozwalające na pełne, optymalne zaspokojenie potrzeb turystycznych oraz koordynacja zadań w tym zakresie, podejmowanych przez różne działy gospodarki narodowej. Zakres rzeczowy planu wyznaczany jest przez zasięg potrzeb turystycznych /bezpośrednich i pośrednich/. Kompletnie uwzględnienie potrzeb turystycznych wymaga szerokiego ujmowania celów tego planu. Jest to podstawowy wymóg jego prawidłowości.^{77/}

Punktem wyjścia w tworzeniu planu problemowego jest określenie celu finalnego, dezagregowanego na cele niższego rzędu /cele szczegółowe/. Dla każdego celu szczegółowego opracowuje się następnie zarys elementów realizacji. Najczęściej stosuje się tutaj metode "drzewa decyzji" ilustrującą powiązania poziome i pionowe pomiędzy poszczególnymi elementami składowymi problemu oraz pozwalającą na ujawnienie czynników kluczowych i punktów newralgicznych rozwiązywanego zadania kompleksowego.^{78/} Metoda "drzewa celów" nie była dotychczas stosowana w

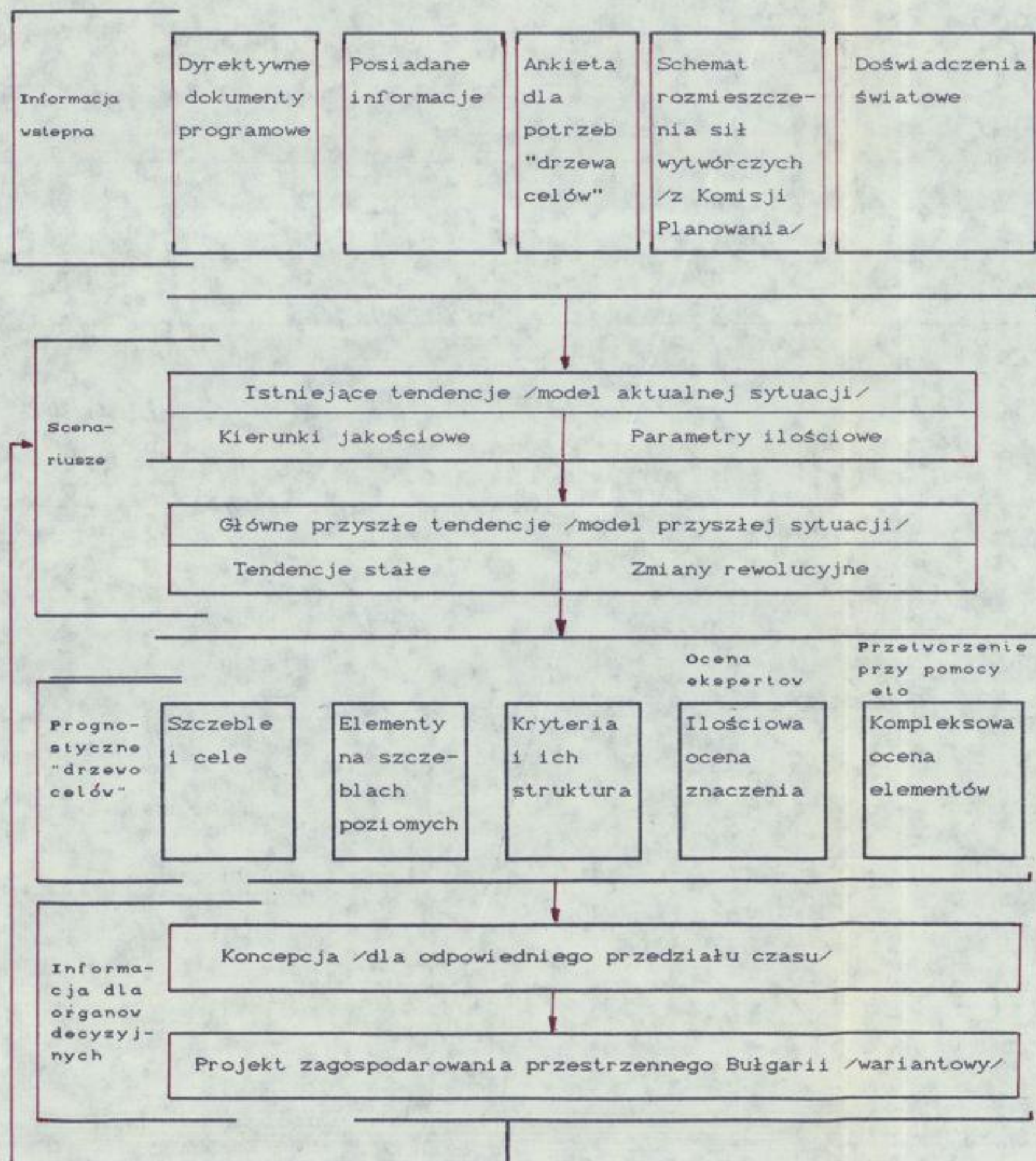
^{77/} J. Kruczała, *Planowanie...*, op. cit., s. 279.

^{78/} W. Baka, S. Góra, Z. Knyziak, K. Porwit, *Planowanie...*, op. cit., s. 133.

praktyce planowania zagospodarowania turystycznego w Polsce. Zazwyczaj cele polityki turystyczno-wypoczynkowej formułowane są w sposób tradycyjny, z wyszczególnieniem głównie tych zadań, które są priorytetowe w danym okresie czasu i wynikają z ogólnej sytuacji i możliwości gospodarczych. Ponieważ metoda ta pozwala na szczegółową dezagregację celów oraz ustalenie związków między nimi /co w przypadku turystyki, charakteryzującej się silnymi powiązaniami komplementarnymi potrzeb i środków ich realizacji jest bardzo istotne/ wydaje się koniecznością jej zastosowanie. Z punktu widzenia tworzenia bazy informacyjnej jest ona szczególnie użyteczna, gdyż pozwala na bardziej precyzyjne określenie potrzeb informacyjnych oraz wprowadza uporządkowanie niezbędne dla zastosowania środków informatyki. Chcąc wdrażać komputerowe przetwarzanie danych na potrzeby planowania kompleksowego w bliższej, czy dalszej przyszłości, należy już obecnie dążyć do takiego kształtowania wycinkowych, specjalistycznych baz danych, aby bez przeszkód można je było włączyć w systemy wyższego rzędu. Dlatego, zgodnie z proponowaną w pracy metodyką prognostyczną budowy systemu informacyjnego, należy zdawać sobie sprawę z uwarunkowań, jakie mogą wynikać z zastosowania nowych metod w planowaniu przestrzennym. Dobrą ilustracją jest tutaj przykład Bułgarii, gdzie wprowadzono kompleksowy system prognozowania zagospodarowania przestrzennego /rys.3/⁷⁹/.

Co wynika z zastosowania tej metody dla planowania problemowego zagospodarowania turystycznego ? Przede wszystkim to, że w sporządzonym "drzewie celów"

⁷⁹ / S. Georgijewa, Nowy system kompleksowego prognozowania zagospodarowania przestrzennego, Gospodarka Planowa 1978, nr 11.

Rys.3. System opracowywania kompleksowych prognoz zagospodarowania przestrzennego.

Źródło: S. Georgijewa, Nowy system..., op. cit., s. 570.

zagospodarowania przestrzennego kraju wyodrębniono jako jeden z 8 głównych "podsystem wypoczynek". Tym samym cele zagospodarowania turystycznego niejako "automatycznie" korygują pozostałe cele polityki przestrzennej. Szczegółowa dezagregacja celów obejmuje szczebel regionalny i schodzi niżej konkretyzując np. ustalenia w odniesieniu do rozwiązań konstrukcyjnych, organizacyjnych, typowych rozwiązań projektowych itp., aż do szczegółowych charakterystyk techniczno-ekonomicznych, normatywów, wskaźników itd. Dlatego konkretyzując cele polityki turystycznej regionu w ramach planowania problemowego należałoby je tak sformułować, aby w przyszłości móc bez szczególnie zawiłych zabiegów włączyć je do "drzewa celów" planowania przestrzennego. Podstawowe wymagania, jakie muszą być przy tym spełnione to: dokładność i precyzyjność sformułowań wykluczająca wszelką niejednoznaczność i niejednolitą interpretację oraz logiczność, spójność celów oraz ich współmierność /porównywalność/ będąca warunkiem dla ich optymalizacji. Ponieważ niezmiernie istotne jest kodowanie celów, każdy z nich powinien mieć wyczerpujące znaczenie.⁸⁰ Formułowanie celów w takim ujęciu jest niezmiernie pracochłonne i powinno być powierzone ekspertom, którzy przy użyciu głównie metod heurystycznych, statystyki matematycznej i rachunku macierzowego dla zneutralizowania indywidualnego wpływu poszczególnych ocen jednostkowych, ustalą m.in. stopień ważności celów z punktu widzenia celów nadrzędnych oraz przekształcania charakterystyk jakościowych w ilościowe. Ten sposób ustalenia rangi celów zapewnia większą obiektywość przy określaniu wielkich problemów gospodarki narodowej. Ilościowe, wymierne określenie celów

⁸⁰ / j. w.

jest także koniecznością dla prowadzenia rachunków ekonomicznych, w tym rachunków stosunku celów i środków, rachunków efektywności oraz bilansowania potrzeb i środków ich zaspokojenia.⁸¹/

Do tej pory programy problemowe w Polsce nie były włączane do planów perspektywicznych, ale stanowiły materiał pomocniczy przy opracowywaniu syntezy planu perspektywicznego i syntezy programów branżowych.⁸²/ Nie było to możliwe z uwagi na brak pełnego rozliczenia nakładów na poszczególne programy problemowe oraz konieczność podwójnego liczenia przy przejściu z poziomu ujęcia problemowego na układ działowo-gałęziowy. Wg M. Święckiego do najczęściej występujących słabości programowania problemowego należą:

- "- akcyjność prac, brak ciągłości programowania,
- niedostateczna kompleksowość opracowań,
- niedostateczne uwzględnianie przestrzennych uwarunkowań rozwoju społecznego i gospodarczego,
- brak rachunku ekonomicznego,
- brak szerszej dyskusji i subiektywizm proponowanych rozwiązań,
- brak wykorzystania kompleksowych modeli epd,
- brak metody przejścia na bilanse makroekonomiczne,
- niedostateczne wykorzystanie programów perspektywicznych w planowaniu średnio- i krótkookresowym."

Warunki porawy jakości programowania problemowego widzi on w:

- rozwoju bazy analitycznej i prognostycznej dla potrzeb planowania perspektywicznego,

⁸¹/ J. Kruczała, *Teoretyczne podstawy...*, op. cit., s. 99.

⁸²/ M. Święcki, *Perspektywiczne planowanie...*, op. cit., s. 323.

- prawidłowym wyborze dziedzin dla programowania problemowego,
- rozwinięciu metod programowania problemowego odpowiednio do zindywidualizowanych potrzeb poszczególnych dziedzin,
- nadaniu planowaniu perspektywicznemu charakteru społecznego.

Wydaje się, że dla doskonalenia programowania problemowego konieczne jest także opracowywanie danych statystycznych pod kątem jego potrzeb. Tworzenie problemowo zorientowanych baz danych w znacznym stopniu pozwoliłoby zlikwidować wiele niedomogów tego planowania, np. przy przeprowadzaniu rachunków efektywności, wykorzystaniu modeli epd, czy wprowadzaniu wielowariantowości proponowanych rozwiązań planistycznych.

4. SYSTEM INFORMACYJNY W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM.

Informacja jest tworzywem planowania. Konieczne jest więc zastosowanie zasad ujęcia systemowego do procesu planowania, które ujawniłoby podstawowe powiązania i procesy informacyjne. Jak wiadomo z definicji zawartej w pkt. 1 pracy, system określa się poprzez trójjedność zadania, obiektu i obserwatora, dzięki istnieniu wspólnego języka, w którym przejawiają się ich wzajemne powiązania.^{1/} Na tym samym obiekcie można określać różne rodzaje systemów odwzorowując w nich każdorazowo jedną z jego obiektywnie istniejących struktur. Także granice systemu zależą od sformułowania zadania.^{2/} Dlatego system informacyjny w planowaniu przestrzennym może być różnie określany i przyjmować rozmaitą strukturę w zależności od sposobu wydzielenia z otoczenia, a także od celów, charakteru, toku i trybu procesu planowania.

Z rozważań dotychczasowych wynika, iż zadanie, na podstawie którego będzie określany system informacyjny, nie

^{1/} Obiekt to zbiór podobiektów, które mogą być traktowane jako całość /jeden obiekt kompleksowy/, z racji istnienia współzależności między nimi. Obserwator to inaczej podmiot badający. Zadanie określa stosunek obserwatora do obiektu i stanowi kryterium, według którego dokonuje się klasyfikacji obiektów i ich własności. Jak wykazał autor, struktura i własności systemu są określone przez język, jaki stosuje obserwator w celu rozwiązania danego zadania. J. Czerniak, *Informacja i zarządzanie*, op. cit., s. 8,9-25.

^{2/} Zob. m. in.: Z. Dembowska, *Planowanie przestrzenne w ujęciu systemowym*, IKS Warszawa 1978, s.48, która powołuje się na J. W. Forrester, *Industrial dynamics*, Cambridge, MIT Press 1961, s.117-118.

ogranicza się do wąsko rozumianego planowania, ale obejmuje całą politykę zagospodarowania turystycznego. Podsystem planowania skupia najważniejsze narzędzia oddziaływania sfery polityki na sferę realizacji, a eksponowanie jego szczególnej ważności przejawia się czasem w utożsamianiu go z samą polityką, choć jest tylko jej narzędziem.^{3/} Szczególnie w sytuacji, gdy plan nie stanowi zbioru dyrektywnych zadań adresowanych konkretnie do poszczególnych wykonawców, nie można zawężać granic systemu informacyjnego tylko dla potrzeb przygotowania planu. Zadaniem systemu planowania jest sporządzenie materiałów do podejmowania decyzji w sprawie zagospodarowania regionu. Materiały te nie zawsze muszą przybierać sformalizowaną i skończoną formę planów. Mogą to być opinie, studia i różnego typu informacje.^{4/} W parametrycznym systemie sterowania gospodarką największą wagę mają decyzje dotyczące ustalenia norm i parametrów sterujących. Baza informacyjna powinna więc być zorientowana w większym stopniu na uzyskiwanie danych o reakcji podmiotów gospodarczych użytkujących przestrzeń na zastosowane sygnały sterujące typu parametrycznego.

Według najnowszych ujęć planowanie jest traktowane jako instrument służący do rozwiązywania problemów, a więc jako sprzężone ze sterowaniem.^{5/} Uprawnione jest więc traktowanie polityki przestrzennej jako systemu sterującego. Zobrazowanie polityki zagospodarowania jako systemu

^{3/} J. Goryński, *Polityka...*, op. cit., s. 63.

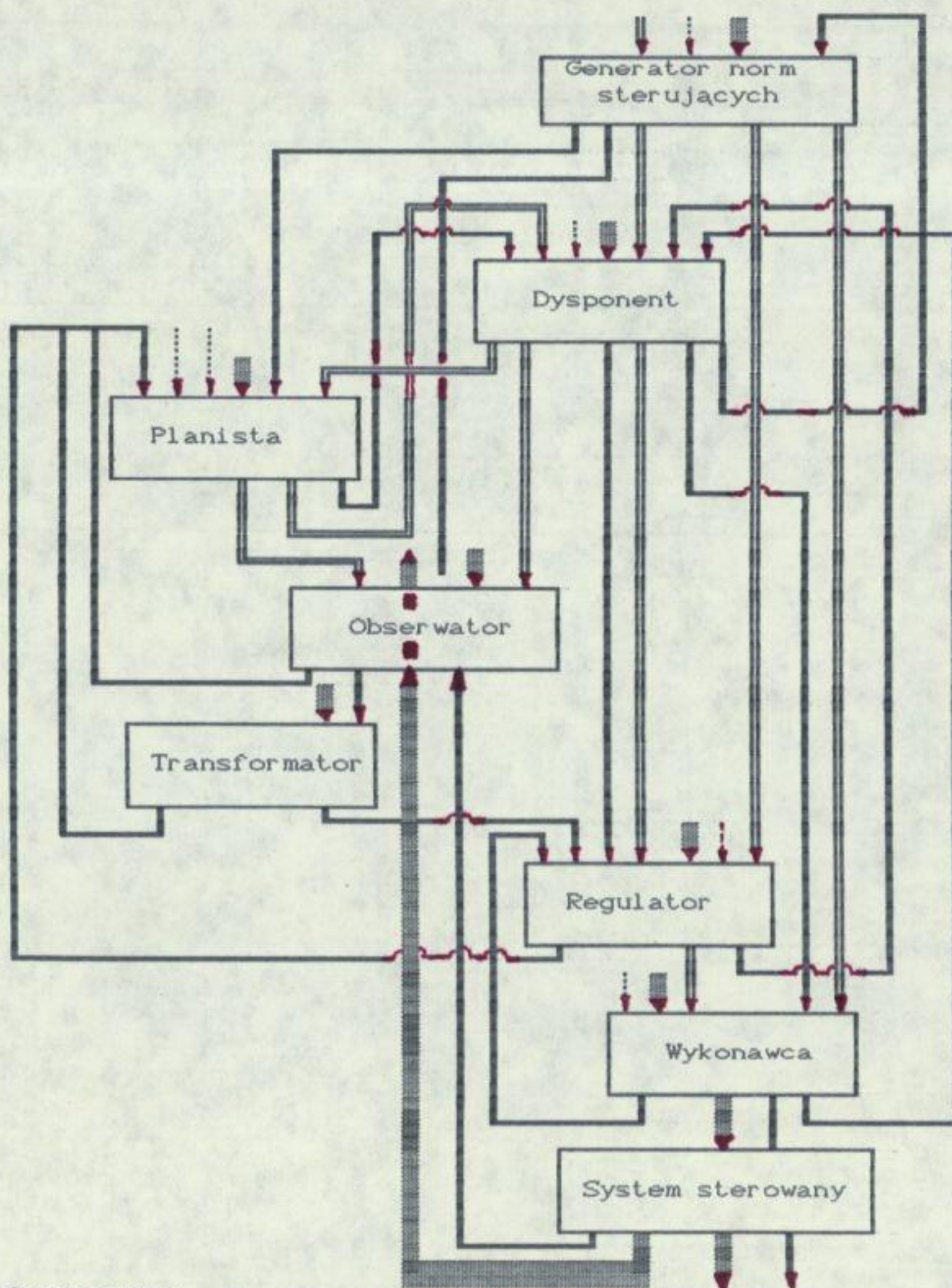
^{4/} J. Regulski, *Rozwój miast w Polsce*, PWN Warszawa 1980, s. 267.

^{5/} J. Gościński, *Sterowanie i planowanie. Ujęcie systemowe*, PWE Warszawa 1982.

sterowania kompleksem turystycznym ujawnia główne kanały informacyjne w procesie planowania i stanowić może wygodny punkt wyjścia do dalszej analizy - rys.5.

Na schemacie uwidoczniono podział na podsystemy funkcjonalne, zgodnie z przyjętym opisem systemu polityki przestrzennej. Rolę generatora norm sterujących spełniają podmioty podsystemu normowania oraz jednostki decyzyjne ustalające parametry ekonomiczne. Dysponent to jednostki podsystemu decyzyjnego, wykonawca - podmioty gospodarki przestrzennej /realizujące zagospodarowanie turystyczne/, regulator - to podmioty podsystemu egzekwowania i kontroli. Planista oznacza głównie jednostki planujące zagospodarowanie przestrzenne, a także organy planowania społeczno-gospodarczego, które z jednej strony wyznaczają kierunkowe cele w ramach planowania perspektywicznego, a z drugiej - konkretyzują ustalenia planów przestrzennych. W ramach podsystemu obserwacyjnego wyróżniono:

- obserwatora, którego rolę spełniają jednostki statystyki państwowej, jak też specjalnie powołane służby

Oznaczenia:

- informacja z otoczenia
- ==== informacja sterująca
- informacja pozostała
- ▨ zasilenie materialne

Rys.5 Schemat działań systemu sterowania zagospodarowaniem turystycznym w ramach polityki przestrzennej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. Regulski, Cybernetyka systemów planowania, WP Warszawa 1974, s.108.

informacyjne /np. organy monitoringu/, wiele różnorodnych jednostek organizacyjnych przesyłających informacje na potrzeby planowania /m.in. jednostki naukowe i badawcze, a wreszcie jednostki podsystemu kontroli i egzekwowania /m.in. organy administracji państwowej/, czy same organy planowania; - transformatora informacji, którego funkcje spełnia ^{nie}wymienione ^{nie}poprzednim punkcie jednostki, o ile nie przesyłają tylko informacji pierwotnych, a także instytucje, które opracowują informacje na zlecenie /np. ośrodki eto/.

Obserwator i transformator informacji są więc ściśle ze sobą powiązane, a łącznie z regulatorem stanowią podsystem obserwacyjno-regulacyjny.

Przebieg informacji i zasileń pomiędzy uczestnikami procesu sterowania oraz systemem sterowanym jest wysoce skomplikowany, więc na schemacie uwidoczniono główne kanały informacyjne. Zasilenia zaznaczono jedynie pomijając mniej istotne /z punktu widzenia przeprowadzanej analizy/ kanały zapewniające dopływ zasileń koniecznych do prowadzenia działań w ramach poszczególnych podsystemów.

Informacja sterująca przepływa od generatora norm i planisty /plany, normy/, poprzez dysponenta i regulatora do wykonawcy, który oddziałuje poprzez transformację zasileń na system sterowany. Dysponent i planista przekazują również polecenia do podsystemu obserwacyjnego, precyzując swoje potrzeby co do zakresu, rodzaju i sposobu prezentacji informacji potrzebnych do wytyczenia celów oraz sporządzenia planu.

Informacje potrzebne do wytyczenia norm sterujących powinien w zasadzie udostępniać dysponent, ponieważ do niego w pierwszym rzędzie dopływa informacja zwrotna o reakcjach wykonawców poprzez podsystem obserwacyjno-regulacyjny.

Planista zbiera informacje od systemu obserwacyjnego, z

otoczenia i nadsystemu oraz podsystemów, a następnie kierując się poleceniami dysponenta i parametrami sterującymi działania wykonawców, syntetyzuje je w formie planów oraz materiałów informacyjnych. Plan przekazywany jest do zatwierdzenia dysponentowi /w tym wypadku radzie narodowej/

Sporządzony plan przekazywany jest jednostkom spełniającym funkcje regulatora, które mają za zadanie egzekwować jego ustalenia od wykonawców /podmiotów gospodarki przestrzennej/.

Wykonawcy oddziaływując na stan zagospodarowania turystycznego nie kierują się tylko informacjami wynikającymi z planu, a także - ponieważ posiadają samodzielność w ramach przyznanych im uprawnień - informacjami z otoczenia, informacjami i wytycznymi ze swoich jednostek nadrzędnych oraz własnymi warunkami i regułami działania. Dlatego też jednostki regulacyjne muszą mieć informacje także bezpośrednio od wykonawców, by móc uwzględniać sposb ich zachowania wynikający z ich autonomii i odpowiednio do tego korygować swą działalność nadzorczą i kontrolną. Jednostki regulacyjne powinny również swoje obserwacje co do zachowania wykonawców przekazywać plniston.

Między dysponentem a podsystemem wykonawczym powinna także istnieć bezpośrednia łączność polegająca na obustronnej wymianie informacji - np. wykonawcy winni zgłaszać zamiary inwestycyjne, czy dotyczące sposobu użytkowania terenów, zaś jednostki decyzyjne udostępniać informacje o sytuacji rynkowej, gospodarczej, postępowaniu innych podmiotów gospodarki przestrzennej itp.

Informacje przetworzone i pierwotne, zbierane przez podsystem obserwacyjny są porównywane z zadanymi planami wzorcami i normami sterującymi w ramach podsystemu

regulacyjnego, który dokonuje oceny stanu wyjść systemu sterowanego oraz wysyła sygnały sterujące do podsystemu wykonawczego. Informacja zwrotna wędruje także do podsystemu planowania. Ponieważ w planowaniu potrzebne są informacje zarówno przetworzone, jak i pierwotne, na rysunku zaznaczono ich przepływ od każdego z elementów podsystemu obserwacyjno-regulacyjnego.

Istotny jest także dopływ informacji z otoczenia systemu sterowania. Na szczeblu regionalnym występuje przepływ informacji do i z nadsystemu /szczebla krajowego polityki przestrzennej/ oraz do i z systemów niższego rzędu /miejscowe planowanie zagospodarowania przestrzennego/.

Podstawowe normy sterujące powstają na szczeblu krajowym, pomimo zwiększonej ostatnio autonomii władz terenowych, a więc generator norm sterujących spełnia w dużej mierze rolę przekaźnika informacji.

Jak wynika ze schematu, nie wszystkie zasilenia i informacje z systemu sterowanego są obserwowane, jak też kontrolowane przez podsystem obserwacyjno-regulacyjny, bowiem część wejść i wyjść jest niesterowalna i nieobserwowalna. Ponadto nie wszystkie informacje są potrzebne oraz opłaca się je zdobywać, gdyż ich użyteczność /mierzona kosztami podjęcia decyzji błędnej bez posiadania danej informacji w stosunku do kosztów jej pozyskania/ jest niewielka. Już na etapie wyboru wyjść obserwowanych musi więc nastąpić selekcja informacji, które będą przetwarzane i przesyłane. Selekcja ta powinna być jednak celowa z punktu widzenia rozwiązywanych problemów, aby nie doprowadzić do straty informacji użytecznych.

Zbiory informacji źródłowych ulegają wielokrotnemu przetworzeniu przed oraz w trakcie czynności planistycznych. Przed właściwym procesem planowania zajmują się tym

jednostki statystyki państwowej oraz instytucje zbierające informacje dla własnych potrzeb /przedsiębiorstwa, zrzeszenia, organy administracji państwowej, jednostki naukowo-badawcze i in./. Nie wszystkie jednak użyteczne informacje, które są przez nie zbierane i przetwarzane są udostępniane następnie organom planowania. Straty informacyjne⁶ mogą powstawać także na drodze pomiędzy jednostkami obserwacyjnymi a organami planowania, poprzez nieistnienie odpowiednich kanałów łączności. Prowadzić to może do uruchamiania przez organy planowania działań dublujących zbierania informacji, które już są zebrane i opracowane przez inne instytucje. Działania te mogą polegać także na tworzeniu nieformalnych kanałów łączności /np. uzyskiwanie informacji nie z oficjalnych źródeł statystycznych, ale z bezpośrednich obserwacji terenowych oraz z rozmów, czy korespondencji od bezpośrednich użytkowników lub organów nadzorująco-kontrolnych/. Wydaje się że tego rodzaju praktyki mogą być pożyteczne i efektywne, o ile nie są dublowaniem pracy innych organów zbierających informacje, a tylko wrywkowym sprawdzeniem rzetelności informacji, uzupełnieniem informacji nietypowych, czy podstawą do sporządzenia niezbędnych szacunków w sytuacji ograniczonej dostępności informacji itp.

W trakcie procesu planowania informacje są przetwarzane w ramach czynności planistycznych, które można podzielić na:

- studia do planu,

⁶/ Pojęcie to wprowadza P. Dąbrowski rozumiejąc przez nią stratę użyteczności wiadomości. Przykładowa analiza miejsc powstawania strat informacyjnych w systemie sprawozdawczości statystycznej, w: Informacyjne problemy planowania, PWE Warszawa 1982.

- konstrukcję planu,
- czynności związane z zatwierdzaniem planu,
- czynności związane z przekazaniem planu adresatom.^{7/}

Studia do planu polegają w znacznej mierze na zbieraniu i scalaniu informacji dotyczących przedmiotu planu. Mogą one być prowadzone przez podmiot planujący oraz szereg instytucji lub osób nie należących do aparatu planowania. Etap ten można więc częściowo traktować jako przygotowawczy w sensie obróbki informacji przed właściwym trzonem czynności planistycznych. Przetwarzanie informacji w ramach studiów do planu jest jakościowo różne od wcześniejszych procesów obróbki informacji, gdyż muszą być one zestawiane w sposób problemowy, adoptowany do potrzeb planu, dający w wyniku różne opracowania odcinkowe. Proces przetwarzania informacji przechodzi więc tutaj w fazę ich wykorzystania do podjęcia decyzji planistycznych.

Proces podejmowania decyzji planistycznych jest wieloetapowy i złożony. Został on podzielony na dwie fazy:

1/ sporządzenie projektu założeń do planu i uchwalenie założeń,

2/ sporządzenie projektu planu i uchwalenie planu.

Założenia do planu określają cele oraz uwarunkowania i sposoby jego realizacji, a także inne problemy, jakie powinny być w tym planie rozwiązane. Muszą one być sporządzone wariantowo /z uwzględnieniem związków funkcjonalnych obszaru, dla którego sporządza się plan, z obszarami sąsiednimi/, a decyzja o wyborze jednego z wariantów należy do rady narodowej.

Po opracowaniu projektu planu, w trakcie jego

^{7/} J Kruczała, *Problemy teoretyczne planowania regionalnego*, op. cit., s. 113.

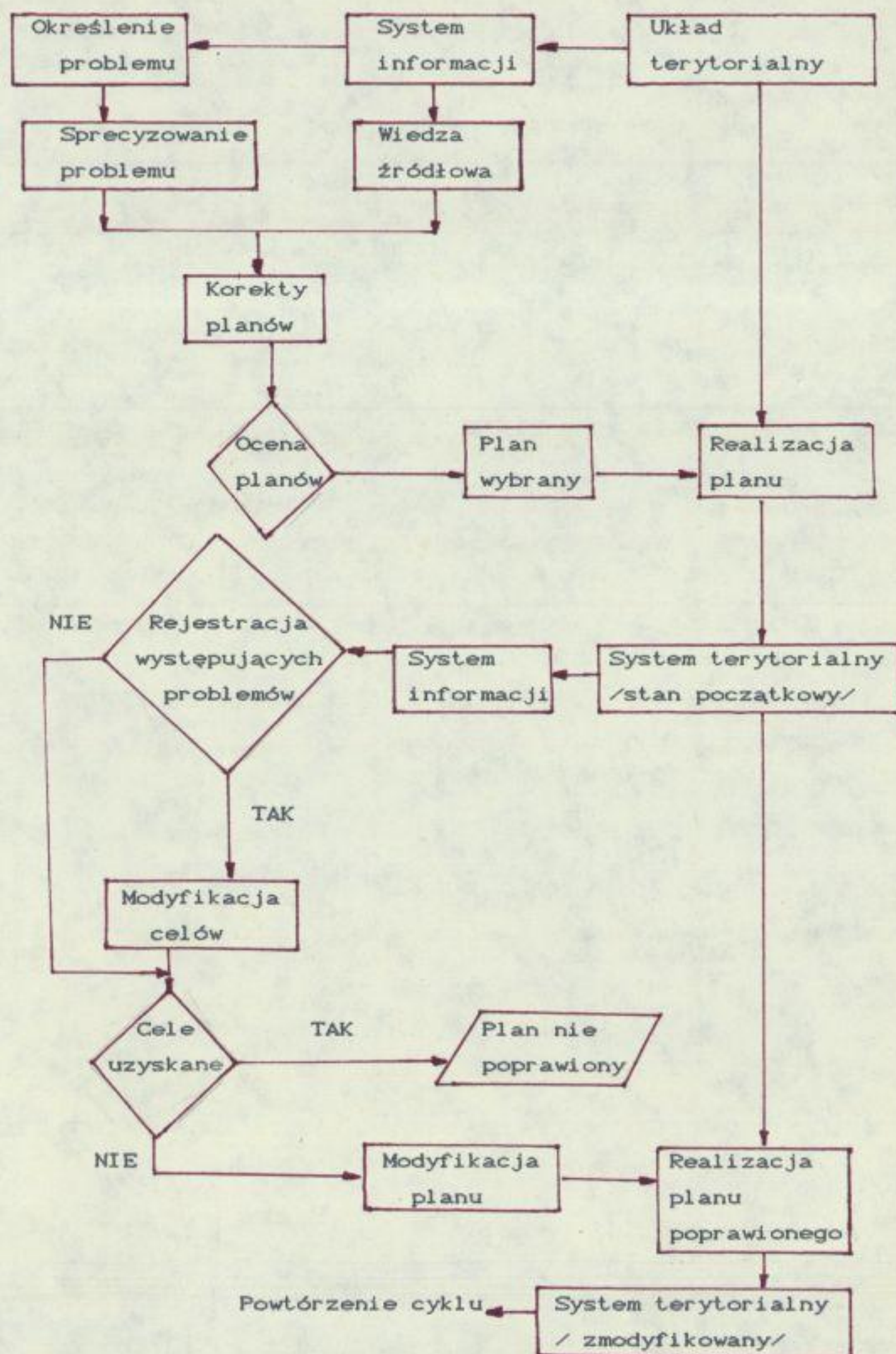
konsultacji oraz czynności związanych z zatwierdzaniem planu zachodzi potrzeba prowadzenia dodatkowych badań ujawniających konsekwencje postulowanych zmian projektu planu⁸/. Na każdym etapie procesu planowania potrzebny jest więc inny zakres informacji.

Nowa ustawa o planowaniu przestrzennym wprowadza ciągłość procesu planowania. Planowanie ciągłe procesów rozwojowych można przedstawić jak na rys.6. Wynika z tego ważny wniosek dla organizacji systemu obserwacyjnego. Powinien on być wyposażony w "system alarmowy" sygnalizujący powstawanie odchyleń od zamierzeń oraz momentów kryzysowych wymagających podejmowania działań strategicznych⁹/. W tym celu m.in. wdraża się tzw. systemy sygnałów wczesnego ostrzegania w ramach statystyki państwowej.¹⁰/

⁸/ j.w., s.116,117.

⁹/ Rozwój jakiegokolwiek systemu nie odbywa się w sposób harmonijny, lecz jest związany z powstawaniem różnych napięć wewnętrznych wynikających z niejednakowego tempa jego poszczególnych elementów. Napięcia te prowadzą do wewnętrznych kryzysów, gdy dotychczasowa wydolność jednego z elementów systemu staje się niewystarczająca i zaczyna hamować rozwój lub utrudniać funkcjonowanie. Plan rozwoju powinien pozwalać na wykrywanie potencjalnych elementów krytycznych, a data dla której się go sporządza nie może być wybrana dowolnie, lecz poprzedzona analizą procesu rozwoju. J. Regulski proponuje odwrócenie kierunku planowania rozwoju: od stanu istniejącego ku przyszłości, polegające na sukcesywnym opracowywaniu coraz odleglejszych w czasie struktur przestrzennych. J. Regulski, *Rozwój miast w Polsce*, op. cit., s. 273-283.

/ Zob. T. Słaby, *Systemy sygnałów wczesnego ostrzegania na przykładzie zjawisk społecznych*, *Wiadomości Statystyczne* 1986 nr 9.

Rys. 6. Schemat planowania ciągłego.

Źródło: M. A. M. de Aragon, R. H. García, R. L. Muniz, Zastosowanie teledetekcji w planowaniu przestrzennym, Przegląd Zagr. Lit. Geograficznej PAN IGiPZ, 1983 z. 2, s. 27.

Stosowanie zasady ciągłości planowania ma konsekwencje metodyczne związane z kształtowaniem systemu informacyjnego. Sprawna weryfikacja i aktualizacja ustaleń planów wymaga wykorzystania stale aktualizowanego zbioru danych i wielokrotnego ich przetwarzania przy zmienionych kryteriach oceny, najlepiej za pomocą środków techniki obliczeniowej. Konieczna jest tutaj przejrzystość /czytelność/ zapisu zbiorów danych i toku ich przetwarzania. Również sposób zapisu informacji w elaboratach planu powinien ulec zmianie. "Jeżeli planowanie przestrzenne ma stanowić proces cyklicznie następujących po sobie okresów sporządzania /zmian/ planów i ciągle prowadzonej realizacji tych planów - konieczne jest ujawnienie sposobu dochodzenia do ustaleń planu /stanowiące zresztą najlepsze jego uzasadnienie/.^{11/} Oznacza to rozbudowanie elaboratów planu w części dotyczących materiałów studialnych i wnioskowych. Chodzi m.in. o wyodrębnienie części dotyczących poszczególnych problemów, a w nich - ujawnienie szczegółowych metod i wyników rozwiązań, łącznie ze sposobami przetwarzania informacji wejściowych. Szczególnie ważny jest tutaj czytelny zapis danych o stanie istniejącym, który musi być ciągle aktualizowany oraz tak zorganizowany, by zapewnić odpowiednią szybkość ich wyszukiwania, ponieważ będzie on wielokrotnie wykorzystywany nie tylko w trakcie sporządzania planu, ale i ocen rzeczywistych zmian zachodzących w zagospodarowaniu oraz w trakcie dyskusji i negocjacji w ramach konsultacji planu.

^{11/} B. Zastawniak, M. Szopa, *Implikacje metodyczne wynikające z ustawy o planowaniu przestrzennym*, w: *Komentarze do ustawy o planowaniu przestrzennym*, Materiały - Zeszyt TUP nr 130, Warszawa 1986, s.129.

Informacje docierające do planistów oraz systemu kontroli muszą odzwierciedlać różnorodność systemu sterowanego, zgodnie z cybernetycznym prawem odpowiedniej różnorodności. Skuteczne i efektywne kontrolowanie systemu złożonego może być zapewnione jedynie poprzez różnorodny system kontroli, który dysponuje adekwatnie zróżnicowanym zakresem informacji. W. R. Ashby lakonicznie ujął działanie tego prawa: "...jedynie różnorodność może zwalczyć inną różnorodność."^{12/} Im bardziej złożony jest przedmiot planowania, tym bardziej złożona musi być struktura systemu informacji. Na konieczność złożoności struktury informacyjnej w nowoczesnym systemie gospodarczym zwraca także uwagę J. Kornai.^{13/}

Złożoność ta wynika nie tylko z prawa niezbędnej różnorodności, ale także z prawa redundacji /nadmiaru/. Im bardziej złożony system, tym mniejsza jego niezawodność. Wzrost niezawodności zapewnić można przez wprowadzenie dodatkowych elementów i zwiększonej liczby połączeń, które mogą się zastępować w wypadku, kiedy jeden z nich jest niesprawny. System działający z maksymalną oszczędnością informacji, w oparciu o jeden typ przepływu informacji, jest bardzo zawodny. Mnożenie informacji jest zarówno niezbędne, jak i użyteczne /oczywiście nie ponad miarę wyznaczoną efektywnością działania/.^{14/} Określenie dolnej i górnej granicy złożoności systemu informacyjnego wymaga dogłębnych badań.

^{12/} W.R. Ashby, *Wstęp do cybernetyki*, PWN Warszawa 1963, s.290.

^{13/} J. Kornai, *Anti-Equilibrium, Teoria systemów gospodarczych. Kierunki badań*, PWN Warszawa 1972, s.111.

^{14/} j.w.

Tak więc system informacyjny w planowaniu przestrzennym nie może być z góry jednoznacznie określony. Zakres informacji, sposób i stopień ich przetworzenia, złożoność jego struktury zależą od wielu różnorodnych czynników nie w pełni identyfikowalnych bez wyczerpujących badań. Ponadto ulega on ewolucji wraz z wdrażaniem nowych metod planowania, w tym wykorzystania nowoczesnych środków techniki do pozyskiwania, obróbki i przesyłania informacji.

5. PODSTAWOWE PRZESŁANKI, CELE I FUNKCJE SYSTEMU INFORMACYJNEGO DLA PLANOWANIA ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO.

Informacje potrzebne do planowania zagospodarowania turystycznego regionu stanowią integralną część systemu informacyjnego w planowaniu przestrzennym. Przedmiot planowania, tj. kompleks turystyczny jest wtopiony w całość gospodarki narodowej, lecz nie jest jej prostym ułamkiem, a charakteryzuje się swoistymi, specyficznymi cechami wynikającymi z immanentnych własności zjawiska turystyki /zob. przypis 3, pkt 1/. Stąd też system informacyjny dla planowania zagospodarowania turystycznego powinien być kształtowany problemowo, aby umożliwić skuteczne prowadzenie polityki tegoż zagospodarowania. Problemowe ujęcie wymaga wyodrębnienia tych informacji, które są istotne z punktu widzenia planowania oraz takiego ich powiązania, aby zapewnić kompleksowość ich przetwarzania. Kompleksowość systemu informacyjnego powinna się wyrażać w takiej jego organizacji, aby zebrane i przetworzone dane informowały o jakości zagospodarowania tak, jak odczuwają to turyści korzystający z niego. Wszelkie informacje wycinkowe powinny być więc odniesione do potrzeb turystów, do odczuwanych przez nich uciążliwości, jak i pozytywnych cech odwiedanego środowiska. Jak pokazują doświadczenia z dziedziny statystyki społecznej, istnieje możliwość opracowania wskaźników kompleksowych, dla których surowcem mogą być dane gromadzone przez statystykę konwencjonalną.¹⁵ / Konieczne jest jednak nowe ich ujęcie i uzupełnienie dodatkowymi

¹⁵ / J. Goryński, *Polityka...*, op. cit., s. 50.

informacjami, które dawałyby obraz zmian zachodzących i odczuanych przez społeczeństwo.

Zwiększenie kompleksowości można uzyskać poprzez odpowiedni sposób przetwarzania danych pierwotnych. W praktyce przy rozwiązywaniu złożonych problemów stosuje się zazwyczaj częściowy sposób przetwarzania informacji. Wynika to z faktu, że jednoczesne przetworzenie dużej liczby danych dotyczących skomplikowanego problemu często przekracza możliwości intelektualne pojedynczego człowieka. Dlatego zbiór danych dzieli się na części możliwe do przetworzenia przez poszczególnych wyspecjalizowanych planistów, a następnie łączy wyniki na wyższym poziomie uogólnienia. Jest to sposób dobry, o ile dany problem można podzielić na części tak, aby każda z nich mogła być rozwiązana niezależnie od pozostałych, a połączenie wyników daje rozwiązanie zadania ogólnego. Kiedy jednak związki i zależności pomiędzy częściami składowymi są silne, a niektóre szczegóły istotne dla prawidłowej oceny sytuacji "gubią się" w opracowaniach cząstkowych, to częściowy sposób przetwarzania informacji jest mało efektywny. Sposób kompleksowy, w przeciwieństwie do fragmentarycznego, polega na przetwarzaniu danych dotyczących całego problemu. Wymaga to utworzenia dostatecznie dużych zbiorów danych, przechowywania ich w pamięci i zestawiania ich w różnych przekrojach, przy użyciu komputerów.¹⁶ Oznacza to stworzenie zintegrowanego systemu informacyjnego opartego z reguły na banku informacji lub ich sieci. W "Przestrzennym programie zagospodarowania turystycznego Polski do 1995 r." przewiduje się możliwość utworzenia banku danych o przestrzeni

¹⁶ / R.L. Rajackas, *System modeli planowania i prognozowania*, PWN Warszawa 1981, s.246.

turystycznej, jako podstawy wszelkiej działalności planistycznej i lokalizacyjno-inwestycyjnej.^{17/}

Dażenie do kompleksowości systemu informacyjnego dla planowania zagospodarowania turystycznego można uzasadnić kilkoma względami:

- skoordynowanie różnorodnych elementów zagospodarowania turystycznego wymaga powiązania ze sobą ogromnej liczby ich charakterystyk tak dobranych, aby umożliwiały wykrycie istotnych współzależności funkcjonalnych w zaspokajaniu potrzeb turystycznych / w związku z tym nie mogą one być niepełne, gdyż spowoduje to pominięcie niektórych elementów zagospodarowania, albo intuicyjne, ewentualnie szacunkowe określenie potrzebnych danych/,

- w związku z wielością form ruchu turystycznego i zróżnicowaniem warunków naturalnych i możliwości techniczno-ekonomicznych, zachodzi potrzeba generowania i analizy wielu różnorodnych wariantów zagospodarowania, czyli kilkakrotnego przetworzenia tych samych informacji w celu znalezienia rozwiązania optymalnego - wymaga to dysponowania pełnymi danymi pozwalającymi na wykrycie i analizę wzajemnych oddziaływań i powiązań poszczególnych elementów i czynników mających wpływ na ostateczny kształt zagospodarowania,^{18/}

^{17/} *Przestrzenna polityka turystyczna 1986 1995, Instytut Turystyki, Warszawa 1986 /opracowanie na podstawie "Przestrzennego programu zagospodarowania turystycznego Polski do 1995 r." oraz sporządzonych w jego ramach pracach analityczno-studialnych i planistycznych/, s.209.*

^{18/} *Por. analizę relacji kompleksu zagospodarowania turystycznego regionu w : I. Jędrzejczyk, Analiza zakresu i struktury kompleksu zagospodarowania turystycznego regionu, AE Kraków 1985, praca doktorska.*

- podział problemu planowania zagospodarowania turystycznego na podproblemy, które mogłyby być rozwiązywane oddzielnie jest trudny do przeprowadzenia z uwagi na silne związki substytucyjne i komplementarne zachodzące pomiędzy jego elementami - dlatego informacje do planowania powinny być analizowane całościowo,

- relacje wewnętrzne i zewnętrzne kompleksu zagospodarowania turystycznego nie zawsze są zależnościami bezpośrednimi i prostymi, przy tym istnieje wiele sprzężeń zwrotnych, np. istniejące zagospodarowanie wpływa na kształtowanie potrzeb turystycznych,¹⁹

- potrzeby turystyczne są kształtowane przez konglomerat dużej liczby czynników, których łączne działanie może dawać efekty jakościowo różne od sumy pojedynczych oddziaływań każdego z nich, dlatego przewidywanie kierunków ich rozwoju wymaga stosowania złożonych procedur prognozowania opierających się na analizie dużej liczby zmiennych i operowania różnorodnymi danymi wejściowymi.

Ogólne wymagania co do systemów informacyjnych są następujące:

1. Elastyczność, czyli właściwość oznaczająca dostosowanie do:

- zmiennych zapotrzebowań na informację,
- zmiennych danych wejściowych,
- obowiązującej metody organizacji informacji,
- zmian w metodach przetwarzania informacji.

2. Zachowanie właściwej proporcji w liczbie informacji.

¹⁹/ Zrealizowane potrzeby turystyczne /popyt turystyczny/ w decydującej mierze zależą od podaży turystycznej, a więc i od możliwości istniejącego zagospodarowania turystycznego.
A. Kornak, M. Montygierd-Łoyba, *Ekonomika turystyki*, PWN Warszawa-Wrocław, 1985, s.318.

Chodzi o to, aby wyeliminować zarówno niedobór, jak i nadmiar niepotrzebnej informacji /poprzez właściwą selekcję/.

3. Odpowiedni czas informowania /w odpowiednich przedziałach czasowych/.

4. Aktualność informacji.

5. Łatwość kontroli. Cecha ta oznacza, iż ujęcia sumaryczne i syntetyczne powinny być łatwo sprawdzalne pod względem ich poprawności.

6. Dostosowanie do systemu organizacyjnego / w tym przypadku toku i trybu planowania oraz rozwiązań instytucjonalnych aparatu planowania/.

7. Uwzględnianie w dostatecznym stopniu informacji prognostycznych.²⁰/

Formułując szerzej podstawowe wymogi i cele systemu informacyjnego w planowaniu zagospodarowania turystycznego regionu można je przedstawić następująco:

1. System powinien obejmować informacje o wszystkich elementach zagospodarowania turystycznego w sposób kompleksowy i kompletny.

2. System powinien gwarantować szybkie rozeznanie w podstawowych prawidłowościach, relacjach i zależnościach dotyczących ruchu turystycznego i zagospodarowania turystycznego.

3. System powinien bazować na minimalnej ilości informacji pierwotnych, odzwierciedlając jednakże niezbędną różnorodność systemu sterowanego, przy odpowiednim poziomie

²⁰/ Wg: J. Trzcieniecki, Zagadnienia ulepszania systemów informacyjno-decyzyjnych zarządzania, w: Problemy informacji w organizacji i zarządzaniu, PAN, Zakład Ossolińskich, 1980, s.8.

niezawodności, a tym samym wiarygodności informacji.

4. System powinien zapewniać możliwość przegrupowywania informacji w żądane układy przy wykorzystaniu tych samych danych pierwotnych.

5. System powinien zawierać informacje specyficzne dla danego regionu.

6. System powinien opierać się o jednolite zasady klasyfikowania informacji w takim stopniu, aby zapewnić ich porównywalność, jednoznaczność interpretacji, a także wykorzystanie modeli oraz możliwość kodowania.

7. System powinien być zintegrowany z systemem informacyjnym planowania przestrzennego oraz spójny metodologicznie z innymi systemami informacyjnymi stanowiącymi jego otoczenie, a jednocześnie źródło zasileń informacyjnych.

8. System powinien udostępniać zarówno informacje zagregowane, jak i potrzebne dane jednostkowe pochodzące z bezpośrednich obserwacji rzeczywistości.

9. System powinien być elastyczny, zakładający możliwość przekształceń, rozbudowy i rozwoju w kierunku coraz większej automatyzacji przetwarzania informacji.

6. ZAKRES OBECNEGO SYSTEMU INFORMACJI STATYSTYCZNYCH DLA PLANOWANIA ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO REGIONU.

Diagnoza aktualnego systemu informacji statystycznej jest najbardziej celowa pod kątem możliwości pozyskania informacji źródłowych /pierwotnych/ oraz zapamiętanych na nośnikach komputerowych. Zasadność takiego podejścia opiera się na założeniu, że:

- dobór informacji źródłowych powinien być ukierunkowany pod kątem rozwiązania problemu, tj. planowania kompleksu turystycznego,

- zakres danych pierwotnych powinien być starannie wyselekcjonowany, aby nie występowały braki informacji koniecznych, a jednocześnie nie zbierać informacji mało przydatnych,

- dostęp do informacji jednostkowych jest niezbędny w trakcie planowania zagospodarowania turystycznego.

Równie istotne jest założenie, że "największą wadą istniejącego systemu informacyjnego gospodarki narodowej jest nie to, że niezbędne dane nie są zbierane, lecz to, że zbierane dane wypadają ze standardowych strumieni, nie dochodząc do adresata lub że są nieporównywalne pod względem nomenklatury i metod obliczania."²¹/

Na drodze pomiędzy systemem obserwacyjnym generującym dane źródłowe a informacjami wynikowymi powstającymi poprzez wielokrotną ich transformację, powstają "straty informacyjne" nie zawsze uzasadnione wymogami selekcji i agregacji z punktu widzenia rozwiązywanych problemów. Przyczynami powstawania strat informacyjnych mogą być:

²¹/ R.L. Rajackas, *System modeli...*, op. cit., s. 249.

1. Ograniczenie szczegółowości informacji poprzez:

- agregacje branżowe i resortowe,
- fizyczną eliminację informacji o pewnych kategoriach,
- agregacje przedmiotowe,
- ograniczenie klasyfikacji,
- eliminację metod /głównie alternatywnych/
opracowywania danych,
- agregacje terytorialne.

2. Zasady klasyfikacji i grupowania zjawisk, przede wszystkim w odniesieniu do przekrojów: organizacyjnego, terytorialnego, czasowego.

3. Przepisy określające, które podmioty gospodarcze są zobligowane do wypełniania danych sprawozdań oraz definicje wyznaczające zakres przedmiotowy poszczególnych kategorii.

Straty tego typu powstają w wyniku:

- niepełnej reprezentacji podmiotów gospodarczych,
- niepełnego zdefiniowania zakresu przedmiotowego kategorii,
- częściowej fakultatywności sporządzania sprawozdań.

4. Brak jednorodności przepisów regulujący sposób i tryb sporządzania i przesyłania poszczególnych sprawozdań.

5. Definicje wszelkich kategorii ekonomicznych, nie posiadające wystarczającej selektywności, tzn. zdolności jednoznacznego określania zbioru desygnatów danego pojęcia oraz adekwatności do powszechnego i zgodnego z teorią rozumienia pojęć.

6. Specyficzny sposób traktowania w sprawozdawczości kategorii "plan" /nie uwzględnianie jego korekt/.

8. Opracowanie części niektórych sprawozdań nie na podstawie dokumentacji źródłowej, lecz wyłącznie na podstawie

szacunków sporządzającego sprawozdanie.^{22/}

Straty informacyjne mogą również mieć pozytywny skutek, poprzez eliminację nadmiaru informacji. Jednakże ich analiza powinna być dokonana z punktu widzenia ostatecznego odbiorcy informacji.

Skoncentrowanie analizy na aktualnych źródłach informacji ma uzasadnienie w tym, że o ile potrzebne informacje źródłowe są dostępne, to jeśli w trakcie ich przetwarzania i przesyłania nastąpią niepożądane straty, istnieje możliwość ich "odzyskania" poprzez skorygowanie ich obróbki oraz ustalenie koniecznych kanałów łączności.

Przyjęcie zasady kompleksowości przetwarzania informacji wymaga również przeanalizowania źródeł informacji pod takim kątem, aby móc ewentualnie zmienić procedury obróbki informacji z częściowego, fragmentarycznego, na formy zintegrowane, obejmujące całościowe rozwiązywanie problemów.

Analizą objęto system regionalnej statystyki państwowej i najważniejsze z punktu widzenia turystyki dziedziny statystyki resortowej. Ograniczenie analizy do statystyki regionalnej jest uzasadnione tym, że powinna ona w pierwszym rzędzie dostarczać gros informacji dla potrzeb planowania przestrzennego, gdyż jest do tego powołana. Dopiero w następnej kolejności można się zastanawiać, gdzie szukać potrzebnych danych, o ile nie zapewnią jej organy statystyki państwowej. Skupienie uwagi głównie na statystyce regionalnej ma również na celu przeanalizowanie możliwości przetworzenia już dostępnych informacji w sposób problemowy,

^{22/}P. Dąbrowski, *Przykładowa analiza miejsc powstawania strat informacyjnych w systemie sprawozdawczości statystycznej*, w: *Informacyjne problemy planowania*, op. cit., s. 200-209.

jak też skonstruowania syntetycznych wskaźników jakości zagospodarowania pod warunkiem ich uzupełnienia i nowego ujęcia. Szczegółowa diagnoza systemu obserwacji stosowanego przez GUS powinna być podstawą do określenia możliwości wykorzystania go do tworzenia problemowej bazy danych w planowaniu przestrzennym. Dla baz danych bowiem nie opłaca się organizować własnego zasilenia informacyjnego.²³/

Badaniami objęto zawartość formularzy statystycznych wpływających do WUS o rocznej częstotliwości sporządzania. Informacje w krótszych przedziałach czasowych nie są w zasadzie potrzebne dla planowania długookresowego, więc je pominięto. Dobór formularzy przeprowadzono na podstawie hipotetycznego zakresu rodzajowego informacji o elementach zagospodarowania turystycznego. Proponowane ujęcie ma charakter słownika rodzajowego urządzeń i nie różnicuje na razie ich ważności i użyteczności dla planowania.²⁴/ Wykaz elementów zagospodarowania turystycznego /z zastrzeżeniem, iż nie może on być skończony, z uwagi na zmienny i historyczny jego charakter/ oraz opis podstawowych parametrów dostępności informacji o nich w statystyce regionalnej zawiera tab. 4.

Dane źródłowe z formularzy sprawozdawczych zanalizowano pod kątem ich agregacji w układzie: jednostkowym /dokładna lokalizacja wg adresu/, miejscowości /w tym miejscowości turystycznych/, miasta /dzielnicy/ lub gminy oraz

²³/ J. Oleński, W. Staniszkis, *Projektowanie bazy danych*, PWE, Warszawa 1984, s.24.

²⁴/ Tego rodzaju ujęcie może być przydatne dla formułowania, bądź modyfikacji słowników będących elementami bazy danych /np. Słownik rodzajów urządzeń systemu "Infurb" w Biurze Rozwoju Krakowa/.

Tab. 4. Wykaz elementów zagospodarowania turystycznego oraz charakterystyka dostępności informacji o nich w statystyce regionalnej WUS i niektórych dziedzinach statystyki resortowej.

Oznaczenia do tab.1:

kolumna 1: W - formularze spływające do WUS
 R - formularze statystyki resortowej

kolumna 2: symbol formularza

kolumna 3: O - możliwość identyfikacji lokalizacji
 obiektu wg adresu na sprawozdaniu

 P - możliwość identyfikacji siedziby
 przedsiębiorstwa

 G - informacje zbierane na formularzu
 według gmin

kolumna 4: + - dane agregowane wg gmin w zestawie-
 niach zbiorczych

 # - dane agregowane wg województw
 w zestawieniach zbiorczych

 * - dane agregowane wg województw
 w zestawieniach zbiorczych z uwzględ-
 nieniem podziału miasto - wieś

kolumna 5: r - dane opracowywane konwencjonalnie

 e - dane opracowywane elektronicznie

kolumna 6: Zi - odrębnie opracowany zbiorczy wykaz
 imienny

kolumna 7: J - badanie jednorazowe lub co kilka lat

x /w dowolnej kolumnie/ - informacje nie brane pod uwagę

- -"- - nie dotyczy

" odniesienie do informacji zawartej w poprzednim wierszu

Źródło: opracowanie własne

Tab. 4. Wykaz elementów zagospodarowania turystycznego oraz charakterystyka dostępności informacji o nich w statystyce regionalnej WUS i niektórych dziedzinach statystyki resortowej

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
WALORY TURYSTYCZNE ŚRODOWISKA GEOGRAFICZNEGO - NATURALNEGO							

LITOSFERA

RZEZBA TERENU

- o walorach widokowych
- o walorach do uprawiania wędrówek, rekreacji i sportów /narcciarstwo, wspinaczka, speleologia/

OSOBLIWOŚCI GEOLOGICZNE

- naturalne odkrywki
- rzadkie minerały i kamienie szlachetne

ATMOSFERA

POWIETRZE

POKRYWA ŚNIEŻNA

TEMPERATURA /nasłonecznienie/

HYDROSFERA

RZĘKI /kanały, stopnie wodne/

POTOKI

JEZIORA I ZBIORNIKI WODNE

MORZA

ŹRÓDŁA MINERALNE:

- szczawy, wody siarczkowe,
- solanki, pozostałe wody
- słabo zmineralizowane,
- wody radoczynne

POKRYWA GLEBOWA

PUSTYNIE

PLAZE, WYDMY

TORFOWISKA

PELOIDY

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
<u>ŚWIAT ZWIERZĘCY</u>							
RYBY							
PTAKI							
OCHRONIANE GATUNKI FAUNY							
ZWIERZYNA ŁOWNA							
<u>SZATA ROŚLINNA</u>							
LASY							
- runo leśne o walorach użytkowych							
OSOBLIWOŚCI FLORY							
- pierwotne zbiorowiska roślinne							
- stanowiska rzadkich gatunków roślin							
- roślinność parkowa i ogrodowa							
<u>KRAJOBRAZ NATURALNY</u>							
/nagromadzenie i odpowiedni układ walorów naturalnych/							
w tym:							
PARKI NARODOWE I ICH OTULINY							
REZERWATY PRZYRODY Z OTULINAMI							
PARKI KRAJOBRAZOWE Z OTULINAMI							
POMNIKI PRZYRODY Z OTULINAMI							
OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU							
STREFY CISZY							
STREFY OCHRONY UZDROWISK							
STREFY OCHRONY WÓD /ujęć wody, wód powierzchniowych/							
STREFY ZIELENI OCHRONNEJ WOKÓŁ MIAST							
STREFY OGRANICZEN LOKALIZACJI PRZEMYSŁU							

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
WALORY TURYSTYCZNE ŚRODOWISKA GEOGRAFICZNEGO - ANTROPOGENICZNEGO							

WALORY HISTORYCZNE

MIEJSCA HISTORYCZNE

LUB LEGENDARNE

związane ze znaczącymi
wydarzeniami i wybitnymi
ludźmi

ZABYTKI ARCHITEKTURY

ZABYTKI URBANISTYKI

ZABYTKI TECHNIKI

ZESPOŁY ZABYTEKÓW

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

/grodziska, kurchany, jaskinie zamieszkałe przez człowieka, kopce oraz wzgórza itp. miejsca kultu, osady otwarte, ośrodki produkcyjne, cmentarzyska/

MUZEA I ZBIORY MUZEALNE

- artystyczne
- archeologiczne
- etnograficzne
- historyczne
- biograficzne
- martyrologiczne
- przyrodnicze
- techniki
- regionalne
- inne

Tab. 4. c.d.

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
<u>WALORY WSPÓŁCZESNE</u>							
WYBITNE DZIEŁA GOSPODARCZE /np. nowe miasta/							
ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE UDOSTĘPNIONE DO ZWIEDZANIA							
INTERESUJĄCE GOSPODARSTWA ROLNE I HODOWLANE							
DZIEŁA TECHIKI KOMUNIKACYJNEJ							
WIELKIE BUDOWLE WODNE							
WYBITNE DZIEŁA ARCHITEKTURY MIEJSKIEJ I WIEJSKIEJ ORAZ PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO							
INTERESUJĄCE OBIEKTY SOCJALNE							
INTERESUJĄCE OBIEKTY KULTURY /teatry, galerie, wystawy/							
WIELKIE CENTRA ZAKUPÓW							
OSRODKI ROZRYWKOWE							
PRZEKSZTAŁCONY PRZEZ CZŁOWIEKA KRAJOBRAZ NATURALNY							
- hałdy, sztuczne odkrywki, nasypy, zapadliska poeksploatacyjne							
- ogrody zoologiczne							
- ogrody botaniczne							

Wyszczególnienie 1 2 3 4 5 6 7

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

URZĄDZENIA DLA TRANSPORTU I KOMUNIKACJI

DROGI

- sieć dróg:	R	GDDP-9	x	x	x	x	x
o nawierzchni utwardzonej,	"						
szybkiego ruchu, tranzytowe,	"						
- sieć drogowa specjalna (szlaki turystyki motorowej, drogi turystyczne)/							
- mosty	"						
- środki komunikacji drogowej							
autobusy: PKS	R	T-23	x	x	x	x	x
MPK	W	M-20	P	#	r	-	-
tramwaje, trolejbusy,	"						
taksówki,	"						
autokary, rotele,							
dorożki, inne sr. lokomocji							

KOLEJE

- normalnotorowe
/w tym zelektryfikowane/,
- wąskotorowe,
- linie kolejowe szybkiego
ruchu i tranzytowe

TRANSPORT WODNY

DROGI WODNE

SZLAKI WODNE TURYSTYCZNE

PORTY, PRZYSTANIE

WYPOŻYCZALNIE SPRZĘTU

WODNEGO

WARSZTATY SZKUTNICZE, I

NAPRAWCZE, HANGARY

OZNAKOWANIE SZLAKÓW WODNYCH

SZLAKI TURYSTYCZNE

- PIESZE /górskie i nizinne/
- NARCIARSKIE /trasy zjazdowe,
szlaki biegowe/

WODNE

Tab. 4. c.d.

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
URZĄDZENIA ZAPLECZA							
KOMUNIKACYJNEGO							
PARKINGI I ZATOKI POSTOJOWE	R	T-23	x	x	x	x	J
GARAŻE		"					
STACJE PALIW	W	H-52	P	#	e	-	-
STACJE OBSŁUGI TECHNICZNEJ POJAZDÓW							
PLACÓWKI POMOCY DROGOWEJ							
PRZYSTANKI	R	T-23	x	x	x	x	J
DWORCE		"					
POCZEKALNIE							
PRZECHOWALNIE BAGAZU							
PLACÓWKI REZERWACJI I PRZEDSPRZEDAŻY BILETÓW							
PLACÓWKI INFORMACJI.							
PLACÓWKI WYNAJMU POJAZDÓW							
OZNAKOWANIE TRAS TURYSTYCZNYCH							
POSTOJE TAKSÓWEK							
PRZEJŚCIA GRANICZNE							
LOTNICTWO							
PORTY LOTNICZE							
LOTNISKA /LĄDOWISKA/							
PLACÓWKI INFORMACJI							
PLACÓWKI REZERWACJI I PRZEDSPRZEDAŻY BILETÓW							
DROGI POWIETRZNE							
TRANSPORT LINOWY							
KOLEJ LINOWA NAZIEMNA							
KOLEJ LINOWA NAPOWIETRZNA							
KOLEJ LINOWA KRZESEŁKOWA							
WYCIĄGI SZYNOWE I SANIOWE							
WYCIĄGI NARCIARSKIE ORCZYKOWE I ZACZEPOWE							
KOLEJKI TURYSTYCZNE							
/zębate, minirail, aerotrain							
aerobus, tramwaj powietrzny/							

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
URZĄDZENIA ENERGETYCZNE							
ELEKTRYFIKACJA							
SIEĆ PRZESYŁOWA ENERGII							
ELEKTRYCZNEJ							
- napowietrzna							
- kablowa							
INNE URZĄDZENIA Z ZAKRESU							
ENERGETYKI							
URZĄDZENIA ZAOPATRZENIA W WODĘ							
I OCHRONY ŚRODOWISKA							
UJĘCIA WODY PITNEJ							
STOPNIE WODY NA RZEKACH							
ZBIORNIKI RETENCYJNE							
RUROCIĄGI							
SIEĆ WODOCIĄGOWA	W	M-21, M-40	P	*	r	-	-
		M-42	G	*	r	-	-
SIEĆ KANALIZACYJNA		" "					
OCZYSZCZALNIE I NEUTRALIZATORY							
ŚCIEKÓW PRZEMYSŁOWYCH I	W	o-s3	P	#	e	-	-
KOMUNALNYCH W	W	o-s5	P	*	e	-	-
URZĄDZENIA OCZYSZCZAJĄCE							
POWIETRZE	W	o-s1	P	#	e	-	-
SKŁADOWISKA ODPADÓW							
/zakładowe, międzyzakładowe,	W	o-s6	P	#	e	-	-
komunalne/	W	M-23	P	*	e	-	-
- wysypiska śmieci,		"					
- hałdy, stawy osadowe		"					
ZAKŁADY UTYLIZACJI ODPADKÓW							
URZĄDZENIA DEZYNFEKCJI I							
DEZYNSEKCJI							

Tab. 4. c.d.

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
<u>URZĄDZENIA ŁĄCZNOŚCI</u>							
URZĘDY POCZTOWO-TELEKOMUNIKACYJNE	R	Ło-61	G	x	x	x	x
AGENCJE POCZTOWE							
RUCHOME PLACÓWKI POCZTOWO- TELEKOMUNIKACYJNE							
OŚRODKI ŁĄCZNOŚCI DLA PRASY, RADIA I TELEWIZJI							
URZĄDZENIA POMOCNICZE ŁĄCZNOŚCI							
SKRZYNKI POCZTOWE							
ROZMÓWNICE TELEFONICZNE							
SIEĆ POŁĄCZEŃ TELEFONICZNYCH ZAUTOMATYZOWANYCH							
SIEĆ POŁĄCZEŃ TELEKSOWYCH							
<u>CIEPŁOWNICTWO</u>							
ELEKTROCIEPŁOWNIE							
KOTŁOWNIE							
- zdalaczynne	W	M-22	P	*	r	-	-
- lokalne		"					
STACJE WYMIENNIKOWO-GRUPOWE							
STACJE POMPOWO-REGULACYJNE							
WĘZŁY ZMIESZANIA HYDROELEWATORO- WEGO							
<u>GAZOWNICTWO</u>							
SIEĆ ROZDZIELCZA GAZU	W	M-41	P	*	r	-	-
GAZOWNICTWO BEZPRZEWODOWE	W	M-25	P	*	r	-	-

Tab. 4. c.d.

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
URZĄDZENIA TURYSTYCZNE - PODSTAWOWE							
<u>URZĄDZENIA ZAKWATEROWANIA</u>							
HOTELE /dzienne, górskie/	W	K-t1	O	+	e	-	-
MOTELE		"					
PENSJONATY		"					
DOMY WYCIECZKOWE		"					
SCHRONISKA		"					
DOMKI TURYSTYCZNE							
- ogólnodostępne		"					
- indywidualne							
/podmiejskie, góralskie,							
rybackie, willowce.							
apartamentowce/							
SCHRONY TURYSTYCZNE /szalasy/							
SCHRONISKA MŁODZIEŻOWE		"					
OŚRODKI WZASOWE		"					
/w tym domy wczasowe/							
OŚRODKI SZKOLENIOWO-WYPOCZYNKOWE		"					
DOMY PRACY TWÓRCZEJ		"					
OBIEKTY LECZNICTWA UZDROWISKOWEGO							
I SANATORYJNEGO							
/wykorzystywane na potrzeby							
wczasów i wypoczynku/		"					
OBIEKTY WYPOCZYNKU SOBOTNIO-							
-NIEDZIELNEGO I ŚWIATECZNEGO		"					
POKOJE GOŚCINNE							
- uspołecznione		"					
- prywatne		"					
/w tym wykorzystane na							
potrzeby wczasów/		"					
KEMPINGI, KARAWANINGI		"					
POLA BIWAKOWE		"					
STANICE WODNE, STANICE NIZINNE							
INNE OBIEKTY WYKORZYSTYWANE							
DLA TURYSTYKI		"					
- ogólnodostępne		"					
- środowiskowe		"					
/internaty, szkoły,							
domy studenckie, hotele							
robotnicze, itd./							
DOMY KOLONIJNE	R	MOIW-8	O	#	r	-	-

Tab. 4. c. d.

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
<u>URZADZENIA ZYWIENIA</u>	W	H-67	G	#	r	-	
RESTAURACJE	W	H-65	P	#	r	-	
JADŁODAJNIE /GOSPODY/ - W TYM ZAJAZDY		"					
BARY		"					
- mleczne		"					
- szybkiej obsługi		"					
BUFETY							
STOŁÓWKI /głównie w domach wczasowych/							
PRYWATNE PUNKTY ZYWIENIA ZBIOROWEGO							

URZADZENIA ORGANIZACYJNE

BAZA MATERIALNA ŚWIADCZENIA USŁUG:

- INFORMACYJNYCH

- = biura informacji turystycznej
- = punkty informacji turystycznej i specjalistycznej

- POŚREDNICTWA I ORGANIZACJI RUCHU
TURYSTYCZNEGO

- = biura podróży
- = biura zakwaterowań
- = lokale stowarzyszeń i klubów
popierających i organizujących turystykę/

- PRZEWODNICTWA TURYSTYCZNEGO

- REKLAMY I PROPAGANDY TURYSTYKI

URZADZENIA POBYTOWEMIEJSCA ZABEZPIECZENIA POJAZDÓW
I SPRZĘTU TURYSTYCZNEGO

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
URZĄDZENIA TURYSTYCZNE - POZOSTALE							
Z ZAKRESU TURYSTYKI,							
WYPOCZYNKU, REKREACJI I SPORTU							
KAPIELISKA /naturalne i							
sztuczne - otwarte i kryte/							
BRODZIKI DLA DZIECI							
URZĄDZENIA PRZYPLAZOWE							
/przebieralnie, szatnie/							
SOLARIA I MIEJSCA DO KAPIELI							
POWIETRZNYCH							
CIAGI SPACEROWE,							
TRASY ZWIEDZANIA							
PUNKTY WIDOKOWE I OBSERWACYJNE							
URZĄDZONE TERENY ZIELENI							
KORTY TENISOWE							
KREGIELNIE							
PLACE ZABAW DZIECIECYCH							
URZĄDZENIA INFORMACYJNE							
WYPOŻYCZLNIE SPRZĘTU I UBIORU							
TURYSTYCZNEGO I REKREACYJNEGO							
BOISKA I SALE DO GIER							
SPORTOWYCH							
URZĄDZENIA DO SPORTÓW							
ŁODZIOWYCH /pomosty, hangary/							
URZĄDZENIA GIMNASTYCZNE							
SALE GIMNASTYCZNO-SPORTOWE							
ŚCIEŻKI ZDROWIA							
TORY SANECZKOWE I BOBSLEJOWE							
URZĄDZENIA DO MASOWEGO							
NARCIARSTWA /łatwe skocznie,							
półka dla dzieci/							
ŁODOWISKA I TORY ŁYZWIARSKIE							
/naturalne i sztuczne/							
OBIEKTY SPORTOWO-WIDOWISKOWE							
/stadiony, hale sportowe,							
skocznie narciarskie, ringi,							
hipodromy, tory: regatowe,							
kajakowe, motocyklowe,							
wyścigowe samochodowe/							

Tab. 4. c.d.

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
<u>Z ZAKRESU KULTURY</u>							
TEATRY							
- stałe sale teatralne,	W	K-k1	O	#	r	Zi	-
- stałe teatry małych form /satyry, poezji, variete, kabarety/	W	K-k3	P	#	r	-	-
- amfiteatry, uniwersalne sale widowiskowe/							
OPERY, OPERETKI	W	K-k1	O	#	r	Zi	-
LOKALE ESTRADOWE ZESPOŁÓW PIESNI I TAŃCA		"					
FILHARMONIE, ORKIESTRY SYMFONICZNE	W	K-k2	O	#	r	Zi	-
KINA	W	K-F1	O	#	e	Zi	-
URZĄDZENIA WYSTAWIENNICZE							
URZĄDZENIA INSTYTUCJI PROWADZĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ OŚWIATOWĄ /odczyty, prelekcje, pogadanki/							
BIBLIOTEKI, CZYTELNIE	W	K-b1	O	+	e	-	-
DOMY KULTURY	W	K-08	O	+	r	-	J
OŚRODKI KULTURY		"					
KLUBY KULTURY		"					
ŚWIETLICE		"					
SALE DLA HOBBYSTÓW							
SALE GIER							
SALE ZABAW, KRĘGI TANECZNE, DYSKOTEKI							
WESOŁE MIASTECZKA							
CYRKI							
<u>Z ZAKRESU SZKOLNICTWA</u>							
SZKOŁY I WYŻSZE UCZELNIE	W	S-07	P	#	e	-	-
KSZTAŁCĄCE KADRY KWALIFIKOWANE DLA GOSPODARKI TURYSTYCZNEJ							
<u>Z ZAKRESU NAUKI</u>							
INSTYTUTY NAUKOWE							
STACJE BADAWCZE							

Tab. 4. c.d.

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
Z ZAKRESU HANDLU, GASTRONOMII I USŁUG							
SKLEPY Z TOWARAMI ŻYWNOŚCIOWYMI	W	H-17	G	#	e	-	-
- supersamy	W	H-15	P	#	e	-	-
- ogólnospożywcze		"					
- mięsno-wędliniarskie		"					
/w tym rybne i garmazeryjne/							
- alkoholowe		"					
- piekarniczo-nabiałowe		"					
- warzywno-owocarskie		"					
SKLEPY SPOŻYWCZO-PRZEMYSŁOWE		"					
PUNKTY SPRZEDAŻY POMOCNICZEJ		"					
/na wsiach i w miasteczkach/							
SKLEPY Z TOWARAMI NIEŻYWNOŚCIOWYMI		"					
- z artykułami dla zaspokojenia							
potrzeb wypoczynku, sportu							
i turystyki / sportowo-		"					
-turystyczne, papierniczo-							
-zabawkarskie, księgarnie,							
fotootyczne, jubilerskie,							
motoryzacyjne, z dziełami							
sztuki, wyrobami rzemiosła							
artystycznego, muzyczne i in/							
- z artykułami związanymi							
z ubiorem /odzieżowe,							
obuwnicze, galanteryjne,							
pasmanteryjne i in./							
- z artykułami niekonsumpcyjnymi		"					
/perfumeryjno-drogeryjne,							
ceramika i szkło, artykuły							
gospodarstwa domowego,							
kwiaciarskie, zielarskie i in./							
KLUBY PRASY I KSIĄZKI		"					
SKŁADY I SKŁADNICE		"					
TARGOWISKA, BAZARY, PLACE SPRZEDAŻY		"					
PLACÓWKI WYPOŻYCZANIA		"					
- artykułów gospodarstwa							
domowego							
- sprzętu fotograficznego							
DROBNODETALICZNE PUNKTY SPRZEDAŻY		"					
/kramy, stragany, automaty,	W	H-17	G	#	e	-	-
kioski, wózki/							

Tab. 4. c.d.

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
PLACÓWKI ŚWIADCZĄCE USŁUGI:							
- naprawy sprzętu turystycznego i rekreacyjnego							
- instalacji i naprawy wiązań narciarskich i nart							
- szewskie	W	U-02, U-G1	G	#	e	-	-
- fotograficzne		"	"				
- fryzjerskie i kosmetyczne		"	"				
- odzieżowe i bieliźniarskie /w tym krawieckie/		"	"				
- gazyfikacji bezprzewodowej		"	"				
- optyczne		"	"				
- motoryzacyjne		"	"				
- prania, maglowania, chemicznego czyszczenia i farbowania*		"	"				
- motoryzacyjne *		"	"				
- w zakresie opieki zdrowotnej /spółdzielnie lekarskie/		"	"				
- wypożyczania sprzętu i pomieszczeń	W	U-02	P	#	e	-	-
- przechowywania i dozoru mienia		"					
- porządkowe		"					
URZĄDZENIA ŻYWIENIA - POZOSTAŁE							
- zakłady typu uzupełniającego: /kawiarnie i herbaciarnie, cukiernie, winiarnie, piwiarnie, bary: kawowe, herbaciane, winne, piwne, rozrywkowe, alkoholowe i in./	W	H-67	G	#	e	-	-
- ruchome punkty gastronomiczne /automaty, dystrybutory, kuchnie polowe, wózki gastronomiczne, saturatory itp./		"					
- punkty gastronomiczne /bufety, smażalnie, pijalnie, lodziarnie/	W	H-67	G	#	e	-	-
- wagony restauracyjne oraz wagonowe bary, punkty gastronomiczne "Wars"							
Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7

Tab. 4. c. d.

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
<u>Z ZAKRESU SŁUŻBY ZDROWIA I HIGIENY</u>							
SANATORIA, PREWENTORIA	R	MZ-Zu-5 MZ-Zu-6 MZ-83	P	#	e	-	-
SZPITALA UZDROWISKOWE							
ZAKŁADY PRZYRODOLECZNICZE							
DOMY ZDROJOWE							
STACJE POGOTOWIA RATUNKOWEGO	R	Mz/Pr-3	P	#	e	-	-
STACJE POGOTOWIA GÓRSKIEGO							
STACJE POGOTOWIA WODNEGO							
OŚRODKI ZDROWIA /w tym wczasowe/							
AMBULATORIA							
APTEKI I PUNKTY APTECZNE	R	Mz/Az-1	P	#	e	-	-
ŁĄŻNIE /SAUNY/							
ZAKŁADY PRALNICZE							
PRASOWALNIE							
PRZECHOWALNIE DZIECI							
DZIECINCE							
<u>Z ZAKRESU GOSPODARKI KOMUNALNEJ</u>							
SZALETY PUBLICZNE	W	M-23	P	*	r	-	-
SZALETY I URZĄDZENIA SANITARNE SPECJALNE /biotoalety/							
<u>Z ZAKRESU BEZPIECZEŃSTWA I PORZĄDKU PUBLICZNEGO</u>							
URZĄDZENIA SŁUŻB PORZĄDKU PUBLICZNEGO / MO, ORMO/							
PLACÓWKI LOK							
PLACÓWKI STRAZY POŻARNEJ							
INSTYTUCJE ADMINISTRACJI PAŃSTWOWEJ /w tym meldunkowe/							
INSTYTUCJE CELNE							
<u>Z ZAKRESU BUDOWNICTWA</u>							
ZAKŁADY BUDOWY I REMONTÓW OBIEKTÓW TURYSTYCZNYCH							
URZĄDZENIA INSTYTUCJI PROJEKTUJĄCYCH INWESTYCJE							

Tab. 4. c. d.

Wyszczególnienie	1	2	3	4	5	6	7
<u>Z ZAKRESU ROLNICTWA</u>							
GOSPODARSTWA ROLNE STANOWIĄCE							
ZAPLECZE MIEJSCOWOŚCI TURYSTYCZ-							
NYCH /sadownicze, warzywnicze,							
kwiatowe, hodowlane itp./							
STADNINY KONI							
KLUBY JEŹDZIECKIE							
OGRODY DZIAŁKOWE							
<u>Z ZAKRESU LEŚNICTWA</u>							
ŚCIEŻKI MYŚLIWSKIE							
MIEJSCA NA OGNISKA							
<u>Z ZAKRESU FINANSÓW I UBEZPIECZEN</u>							
BANKI							
KANTORY WYMIANY							
BIURA UBEZPIECZENIOWE							
<u>Z ZAKRESU PRZEMYSŁU</u>							
ZAKŁADY PRODUKCJI:							
- pamiątek							
- sprzętu turystycznego							
i kempingowego /mieszkalne							
przyczepy samochodowe, meble							
kempingowe, kuchenki i							
naczynia turystyczne, rowery							
turystyczne, sprzęt wodny,							
namioty, materace, spiwory,							
plecaki, lampy i butle							
gazowe, narty i wiązania							
narciarskie, kołowrotki i							
wędziska wędkarskie, torby,							
chlebaki itd./							
- ubiorów i obuwia turystycz-							
nego							
- artykułów spożywczych							
- elementów wyposażenia wewnątrz							
gospodarki turystycznej							

wojewódzkim /w podziale miasto - wieś/. Cecha lokalizacji przestrzennej informacji jest bowiem niezwykle istotna w planowaniu zagospodarowania. Większość informacji powinna być agregowana przynajmniej według szczebla gminy /miasta, dzielnicy/. Bardzo pożądana byłaby agregacja najistotniejszych informacji według miejscowości - zapewniłoby to m.in. pełniejszy dopływ danych o miejscowościach turystycznych. Nie bez znaczenia jest także fakt, że granice miejscowości są najmniej podatne na wszelkie zmiany w podziałach administracyjnych. Poza tym w skomputeryzowanej bazie danych można gromadzić i przetwarzać dane o większym stopniu szczegółowości, o ile są często wykorzystywane.^{25/}

Nie przesadzając z góry, które informacje należy agregować według miejscowości, a dla których wystarczy poziom gminy, czy województwa, zastosowano ten sam sposób analizy do wszystkich danych.

Jak wynika z pobieżnego przeglądu tabeli, informacje zbierane przez WUS-y obejmują tylko część elementów zagospodarowania turystycznego. Nie można jednak wyciągać na tej podstawie wniosku, że wszystkie pozostałe informacje są niedostępne, ponieważ część z nich jest zawarta w publikacjach GUS oraz w statystykach resortowych. W tabeli naniesiono tylko te rodzaje danych, które mogłyby udostępniać WUS-y w formie mniej zagregowanej, niż w swoich publikacjach, w szczególności w postaci tabulogramów lub komputerowych nośników danych. Dlatego w tabeli uwidoczniono

^{25/} Np. w Czechosłowacji opracowano waloryzację terenów wypoczynkowych z uwzględnieniem 203 cech. B. Kostrubiec, Międzynarodowa konferencja na temat informacji terytorialnej Czechosłowacji, *Czasopismo Geograficzne* 1972, t. 43, z. 4.

tylko zestawienia zbiorcze, z zaznaczeniem faktu elektronicznego opracowania danych, a pominięto analizę zawartości informacji w publikacjach GUS i WUS, przyjmując, że są one ogólnie dostępne.

Bardziej szczegółową analizą należałoby objąć te rodzaje informacji, które są specyficzne dla turystyki, dlatego objęto je odrębną statystyką na formularzach K-t1. Sprawozdawczość ta obejmuje prawie wszystkie urządzenia zakwaterowania turystów oprócz: domów kolonijnych /ujętych w statystyce MOiW/, schronów turystycznych, "drugich domów" i niektórych innych obiektów wykorzystywanych na potrzeby turystyki /np. obiektów instytucji religijnych dla pielgrzymek/. Ponieważ dane są zbierane w zasadzie dla każdego obiektu oddzielnie, to możliwe jest odczytanie jego lokalizacji według adresu na formularzu statystycznym. Nie dotyczy to kwater prywatnych, dla których dane są zbierane wg miast i gmin. W zestawieniach zbiorczych w formie tabulogramów prawie wszystkie typy informacji z K-t1 są agregowane wg miast i gmin, a niektóre /dotyczy to obiektów turystycznych i ich wykorzystania wg miejscowości o znaczeniu: międzynarodowym, krajowym, uzdrowiskowym. Natomiast w publikacji "Tablice wynikowe GUS. Turystyka i wypoczynek" brak jest rozbicia na gminy /co jest zrozumiałe m.in. ze względu na jej objętość/. Tabulogramami /2 egzemplarze/ dysponują: WUS i WKFSiT, lecz nie zawsze są one bezpośrednio wykorzystywane przez organy planowania - najczęściej WKFSiT sporządza na ich prośbę materiały informacyjne w oparciu o te dane. WKFSiT dysponują oprócz tego danymi pochodzącymi z kategoryzacji obiektów noclegowych ogólnodostępnych - stąd występują różnice pomiędzy danymi GUS a WKFSiT. Do najważniejszych różnic należy nie ujmowanie w statystyce GUS:

- obiektów MSW,
- niektórych ośrodków szkoleniowych /np. położonych w atrakcyjnych miejscowościach turystycznych/,
- hoteli tylko dla sportowców,
- niektórych domów dla twórczości,
- niektórych ośrodków sanatoryjnych /FWP, zakładów pracy/, ewentualnie wykazywanie ich jako ośrodków wypoczynkowych,
- ośrodków kolonijnych /ujętych w statystyce MOiW/.

Najwięcej różnic występuje w wykazywaniu obiektów wczasowo-wypoczynkowych, ponieważ nie podlegają one kategoryzacji. Poza tym nie zawsze jest możliwe objęcie całkowitej ich liczby, gdyż jednostki prowadzące obiekty środowiskowe nie zawsze zgłaszają fakt uruchomienia nowej placówki do WUS lub WKFSiT - zdarza się im zapomnieć o obowiązkach sprawozdawczych z tego zakresu, póki nie zostaną "ujawnione". Pewne różnice wynikają z faktu skategoryzowania części miejsc noclegowych w obiekcie zamkniętym, a przy tym nie objętych statystyką GUS /np. w hotelu dla sportowców/. Poprawna weryfikacja obiektów, które udzielają noclegów turystom, jest trudna także z tego względu, że corocznie następują zmiany w ich przeznaczeniu, np. np. niektóre obiekty sanatoryjne, czy szkoleniowe de facto są wykorzystywane jako wypoczynkowe. Poza tym "wypadają" obiekty remontowane lub zdekapitalizowane. Najwięcej problemów przysparza określenie poprawnej wielkości bazy kwater prywatnych, z których część nie jest oficjalnie zarejestrowana. Nierejestrowane miejsca w kwaterach prywatnych są szacowane w dużym przybliżeniu - czasem pomocna może być tutaj analiza zasobów mieszkaniowych w

kontekście możliwości ich udostępniania turystom.^{26/}

Trudnym problemem jest także ocena wiarygodności informacji o wykorzystaniu obiektów zakwaterowania. Można podejrzewać, iż stopień wykorzystania - głównie obiektów sezonowych. w bazie środowiskowej - jest zaniżany w sprawozdaniach, gdyż z reguły jako sezon podawany jest okres faktycznego udostępniania miejsc noclegowych turystom. Niemożliwe w zasadzie jest sprawdzenie, czy dany obiekt nie mógł być wykorzystany w większym stopniu, niż jest to naniesione w sprawozdaniu. A ma to duże znaczenie przy podejmowaniu decyzji typu: lepiej wykorzystywać bazę, czy budować nową. Także dane dotyczące wykorzystania pól namiotowych są częściowo szacunkowe, ponieważ nie wszystkie są obserwowane w sposób ciągły.

Pomimo wymienionych zastrzeżeń, a także błędów nieumyślnych w wypełnianiu sprawozdań, nie można całkowicie podważać wiarygodności danych, gdyż pewien margines błędu jest nieunikniony. W przypadku dużych rozbieżności można podjąć kroki w celu zbadania ich przyczyn.

Statystyka urządzeń żywieniowych /w ramach zaproponowanego podziału na podstawowe i pozostałe/ obejmuje w zasadzie wszystkie ich rodzaje, lecz tylko dane zbiorcze są agregowane wg gmin, a dane dotyczące typów zakładów są wykazywane wg przedsiębiorstw. Przy tym nie wyodrębnia się zajazdów, które są istotne z punktu widzenia turystyki. Natomiast uwzględnia się podział na placówki stałe i sezonowe oraz prowadzone systemem agencyjnym. Wyszczególniono także ilość miejsc konsumenckich.

W odniesieniu do innych urządzeń podstawowych -

^{26/} Ten sposób jest wykorzystywany w Wojewódzkim Biurze Planowania Przestrzennego w Nowym Sączu.

układotwórczych, tj. urządzeń organizacyjnych i pobytowych nie prowadzi się rejestracji statystycznej.

Wśród urządzeń turystycznych pozostałych wymieniono w tabeli takie, które mogą się stać same w sobie celem wędrówek i pobytów turystycznych, a ponadto często decydują o ich jakości. Dlatego posiadanie o nich pełnych informacji jest bardzo istotne. Niestety występują tutaj spore luki informacyjne, głównie dotyczące urządzeń z zakresu sportu i rekreacji. Dane te nie są zbierane systematycznie, a jedynie eidencjonowane raz na jakiś czas w postaci badań uruchamianych m.in. przez WKFSiT /w postaci specjalnych kart inwentaryzacyjnych/, czy jednostki naukowe i in. Spora przeszkodą jest tutaj brak jednoznacznych i jednolitych klasyfikacji tych urządzeń.

W odniesieniu do urządzeń kultury oraz handlu i usług informacje są zbierane i opracowywane w analogiczny sposób, jak w zakresie obiektów żywienia.

Służba zdrowia ma bogatą statystykę resortową, chociaż także w niezbyt dużym stopniu przydatną dla planowania zagospodarowania turystycznego, ponieważ nie uzględnia bardziej szczegółowych agregacji terenowych. Wśród danych "turystycznych" można odszukać np. liczbę łóżek na leczenie uzdrowiskowe młodzieży w ramach akcji letniej /sprawozdanie Mz/Zu-1/ oraz sprawozdanie z pobytu cudzoziemców na leczeniu uzdrowiskowym /Mz-Zu-6/.

W wyszczególnionym podsystemie urządzeń turystycznych pozostałych brakuje informacji z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego, finansów i ubezpieczeń, budownictwa, przemysłu /w wykazie branż przemysłowych brak zazwyczaj wyodrębnienia sprzętu i ubioru turystycznego w potrzebnym zakresie, który ponadto jest corocznie zmieniany/. W zakresie rolnictwa można uzyskać dane pochodzące z corocznych spisów

rolnych w układzie wg gmin.

Dane dotyczące infrastruktury technicznej są najbardziej rozbudowane, jeśli chodzi o gospodarkę komunalną oraz ochronę środowiska. Informacje o wodociągach i kanalizacji są zbierane wg gmin, natomiast pozostałe - wg siedziby przedsiębiorstwa. Najmniej wiadomości dostarcza statystyka o zapleczu komunikacyjnym, gdyż przeprowadzane są tylko badania co kilka lat i nie obejmują pełnego zakresu rodzajów urządzeń. Pozostałe dane z transportu i komunikacji, łączności i elektryfikacji zbierane są w ramach statystyki resortowej /nie wszystkie dane uzgłędniono w tabeli/.

Najbardziej pełne badania wyposażenia miast, gmin i miejscowości, jakie ujmują praktycznie wszystkie elementy infrastruktury i urządzeń pozostałych wymienionych w tabeli, przeprowadza GUS łącznie z Narodowym Spisem Powszechnym i publikuje w formie tablic wynikowych udostępnianych przez WUS-y.^{27/}

Reasumując należy stwierdzić, że choć w ogólnie dostępnych publikacjach GUS i WUS brakuje bardzo wielu informacji o elementach zagospodarowania turystycznego /szczególnie w odpowiednich agregacjach/, to wiele danych z formularzy statystycznych, czy zestawień zbiorczych mogłoby być z wykorzystane dla stworzenia problemowej bazy danych dla planowania zagospodarowania turystycznego. Powinny być one jednak uzupełnione danymi z innych źródeł informacji.

^{27/}Np.: Tablice Wynikowe GUS, Badanie wyposażenia miast, gmin i miejscowości wiejskich w podstawowe placówki i urządzenia. Województwo miejskie krakowskie, z.nr18, GUS. Biuro Spisów 1978.